

# KATILIM SÜRECİNDE TÜRKİYE - AB İLİŞKİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

---

# **KATILIM SÜRECİNDE TÜRKİYE - AB İLİŞKİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ**

**Belgin AKÇAY (Derleyen)**

---

## Katılım Sürecinde Türkiye-AB İlişkilerinin Geliştirilmesi

Editör (Derleyen): Belgin AKÇAY

### Sosyal Bilimler

No: 1

Birinci Baskı: Nisan 2015 (Ankara)

Sayfa Tasarımı:

Ömer Candan

44 Sayfa, 19x26,5 cm.

1. Avrupa Birliği
2. Türkiye-AB İlişkileri
3. Gümrük Birliği
4. Tarım Sektörü

5. Hizmetler Sektörü

6. Kamu İhaleleri

8. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması

### Kapak Tasarımı:

Musa Gündoğan

Bu kitabın her türlü yayın hakkı *Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneğine* aittir. Derneğin yazılı izni olmadan, tanıtım amaçlı toplam bir sayfayı geçmeyecek alıntılar hariç olmak üzere, hiçbir şekilde kitabın tümü veya bir kısmı herhangi bir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

### Baskı:

Uzun Dijital Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Caddesi İstanbul Çarşısı No: 78/48 İskitler /ANKARA - Tel: (0-312) 341 36 47

## İçindekiler

Giriş.....	5
Açılış Konuşması: Prof.Dr. Belgin AKÇAY.....	6
Açılış Konuşması: Rauf Engin SOYSAL.....	9

### BİRİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE-AB GÜMRÜK BİRLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

<i>Prof.Dr. Sübidey TOGAN (Oturum Başkanı).....</i>	<i>15</i>
<b>I. TARIM SEKTÖRÜNÜN GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE DAHİL EDİLMESİ .....</b>	<b>15</b>
<i>Prof.Dr. Halis AKDER .....</i>	<i>15</i>
<b>II. HİZMETLER SEKTÖRÜNÜN GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE DAHİL EDİLMESİ.....</b>	<b>19</b>
<i>Hüsnü DİLEMRE .....</i>	<i>19</i>
<b>III. KAMU ALIMLARININ GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE DAHİL EDİLMESİ .....</b>	<b>23</b>
<i>Dr.Servet ALYANAK.....</i>	<i>23</i>
<b>IV. TTIP VE TÜRKİYE-AB GÜMRÜK BİRLİĞİ İLİŞKİSİ .....</b>	<b>26</b>
<i>Cemalettin DAMLACI.....</i>	<i>26</i>

### İKİNCİ BÖLÜM TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI (TTIP)'NİN ETKİLERİ TÜRKİYE İÇİN BİR FIRSATA DÖNÜŞTÜRÜLEBİLİR Mİ?

<b>V. TTIP VE TARIM SEKTÖRÜ .....</b>	<b>31</b>
<i>Prof. Dr. Halis AKDER .....</i>	<i>31</i>
<b>VI. TTIP VE HİZMETLER SEKTÖRÜ.....</b>	<b>33</b>
<i>Hüsnü DİLEMRE .....</i>	<i>33</i>
<b>VII. TTIP VE KAMU ALIMLARI .....</b>	<b>36</b>
<i>Dr. Servet ALYANAK.....</i>	<i>36</i>
<b>VIII. TÜRKİYE VE TTIP.....</b>	<b>38</b>
<i>Cemalettin DAMLACI.....</i>	<i>38</i>
<b>Soru-Cevap Bölümü .....</b>	<b>41</b>
<b>Panele Katılan Konuşmacı Listesi .....</b>	<b>44</b>



## Giriş

Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği (ABKAD) 12 Haziran 2014 tarihinde kurulmuş genç bir sivil toplum kuruluşudur.

ABKAD'ın amacı, herhangi bir grubun, ideolojinin, dinsel ve mezhepsel yapılaşmanın içinde yer almaksızın Avrupa Birliği (AB) temel ilkeleri, politikaları ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyumu başta olmak üzere çeşitli dünya örnekleri bağlamında hukuk, ekonomi, politika ve güvenlik konularında araştırma ve incelemeler yapan, sosyal ve kültürel dialogun geliştirilmesine katkı yapacak bağımsız bir düşünce ve araştırma kuruluşu olmaktır.

Avrupa Birliği'ne tam üye olarak katılmak istendiği noktada Türkiye'nin bu katılımı gerçekleştirme konusunda Türk halkının desteğine çok ihtiyacı olduğu açıktır. Halkın desteğinin oluşmasının sağlanmasında ABKAD'ın katkısının yararlı olacağı düşünölmektedir.

Bu nedenle ABKAD, Türk halkını AB konusunda doğru bilgilendirmeyi ve halkın AB'ye olan ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan kuşkularını gidermeyi önemli hedeflerinden biri olarak belirlemektedir. Dernekçe, bu hedefe ulaşabilmek amacıyla gerçekleştirilen etkinlikler arasında, Türkiye-AB ilişkilerinin bilimsel düzeyde tartişıldığı panel, konferans vb. toplantıların düzenlenmesi ve bu toplantılarda yapılan konuşmaların yayımlanması da yer almaktadır.

Bu doğrultuda Derneğimiz, Ankara Üniversitesi ile işbirliği yaparak son dönemde Türkiye - AB ilişkilerinde en çok gündeme taşınan konuların başında yer alan ve iki taraf arasındaki ekonomik entegrasyonun temelini teşkil eden gümrük birliğinin geliştirilmesi ve derinleştirilmesinin tartişılması amacıyla 25 Aralık 2015 tarihinde "Katılım Sürecinde Türkiye-AB İlişkilerinin Geliştirilmesi" başlıklı bir panel düzenlenmiş ve bu panelde yapılan konuşmaların deşifre edilerek yayımlanmasına karar vermiştir.

Elinizdeki kitapçığın Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri konusuna ilgi duyanlara yararlı olacağını umuyoruz.

Bu kitapçığın dizgişinin ve kapak tasarımıının yapılmasını sağlayan Sayın Koray Seçkin'e ve kitabın basıma hazırlanmasında emeği geçen Sayın Ömer Candan ve Musa Gündoğan başta olmak üzere Seçkin Yayıncılık San. Tic. A.ř. çalışanlarına ABKAD olarak teşekkürlerimizi sunuyoruz.

**Nisan/2015-Ankara**

**Belgin Akçay**

## **Açılış Konuşması: Prof.Dr. Belgin AKÇAY<sup>1</sup>**

Saygıdeğer Konuklar ve Sevgili Öğrenciler,

Ankara Üniversitesi Jean Monnet Kürsüsü ile Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneğinin işbirliğiyle düzenlenen Panele hoşgeldiniz.

Çok uzun yıllardan beri çeşitli platformlarda Batı Avrupa ülkeleriyle birlikte hareket eden ve bu ülkelerin öncülüğünde kurulan pek çok uluslararası örgütün üyesi olan Türkiye Cumhuriyeti, bu bağlamda Avrupa Birliği ile, o zamanki ismiyle Avrupa Ekonomik Topluluğuyla 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile bir ortaklık ilişkisi kurmuştur

O tarihten itibaren geçen süre içinde Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri, istikrarlı bir seyir izlemese de gelişmiş ve iki taraf arasındaki entegrasyon ilerlemiştir. Halihazırda 2005 yılında Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini sağlamak amacıyla başlatılan katılım müzakere süreci devam etmektedir.

Bugünkü panelimizin konusu “Katılım Sürecinde Türkiye-AB İlişkilerinin Geliştirilmesi”dir. Bu başlık altında Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesi, gümrük birliği boyutuyla tartışılacaktır. Bilindiği üzere 1964 yılında Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle başlayan Türkiye ile AB arasında kurulan ortaklık ilişkisi gümrük birliği temeline dayanmaktadır. Gümrük birliği ilişkisi, bir yandan iki taraf arasında ticarete konu olan malların herhangi bir vergiye, kotaya ya da vergi etkisi yaratacak bir engele maruz kalmadan serbestçe dolaşımını kapsar. Diğer yandan gümrük birliğine taraf olanların üçüncü ülkelere karşı ortak bir dış ticaret politikası izlenmesini gerektirir. Görüldüğü gibi gümrük birliği, taraf olanlar arasında ekonomik bütünleşme türleri arasında dış ticaret politikasının belirlenmesinde ulusal yetkiden çok büyük ölçüde vazgeçildiği bir ilişkiyi kapsamaktadır.

Ayrıca diğer aday ülkelerin AB ile ilişkileri ile Türkiye'ninki karşılaştırıldığında, Türkiye-AB arasında var olan gümrük birliği ilişkisi, Türkiye'yi diğer aday ülke statüsündeki ülkelere farklı konuma getirmektedir. Çünkü gümrük birliği nedeniyle, Türkiye'nin hem AB ile ticari ilişkileri hem de üçüncü ülkelerle ticari ilişkileri diğer aday ülkelere farklı çerçevede içinde yürümektedir.

Türkiye-AB arasında 19 yıldır işlemekte olan gümrük birliği, Türkiye-AB ilişkilerinin önemli bir vechesi ve Türkiye'nin AB ile ekonomik entegrasyonun ilerlemesinde önemli bir aşamadır. Aslında gümrük birliği, sadece Türkiye'nin AB ile entegrasyonunda önemli bir aşama olmayıp AB içinde önemlidir. Çünkü AB'nin ekonomik bütünleşme girişimi de, gümrük birliği temeli üzerine oturtulmuştur. Ancak Türkiye-AB arasındaki GB ilişkisi, nev-i şahsına münhasır özellikler taşımaktadır. Birinci olarak, Türkiye, tam üye olmadan AB ile gümrük birliği ilişkisi kurmuş tek aday ülkedir.

---

<sup>1</sup> Prof.Dr., Ankara Üniversitesi öğretim üyesi ve Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği (ABKAD) Başkanı.

İkinci olarak, Türkiye-AB arasındaki GB ilişkisi, standart bir gümrük birliği değildir ve uluslararası ticaretin küresel düzlemde temsilcisi olan Dünya Ticaret Örgütünün standartlarına uymamaktadır. Çünkü söz konusu gümrük birliği ilişkisi, sadece sanayi mallarını ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsadığından ticarete konu olan tüm malların serbest dolaşımını kapsamamaktadır. Öte yandan gümrük birliği kapsamında yer alan Türk malları, AB ülkelerinde iş adamlarının uygulanan vize politikası, karayolu taşımacılığında yaşanan kısıtlamalar vb. görünmeyen ticaret engellerine maruz kaldığından, AB üyesi ülkelerde olması gereken şekilde serbestçe dolaştığı söylenemez.

Üçüncü olarak, mevcut Türkiye-AB gümrük birliği ilişkisi, dinamik değil statik bir süreci kapsamaktadır. Halbuki AB'nin ortak ticaret politikası, başlangıçta sadece mallarının serbest dolaşımını ihtiva ederken, 1997 Amsterdam Zirvesinden itibaren kademeli olarak hizmetler sektörünü de kapsamaya başlamıştır, 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşmasıyla da, artık hizmetlerin önemli kısmının yanında doğrudan yabancı yatırımlar ve ticaret bağlantılı fikri mülkiyet hakları da AB ortak ticaret politikasının parçası olmuştur.

Görüldüğü gibi, Türkiye-AB arasındaki GB ilişkisi, standart bir GB olmayıp, nev-i şahsına münhasır bir gümrük birliğidir. Daha dar kapsamlıdır ve statik özelliktedir. İlişkinin başlangıcından beri de, bünyesinde var olan sorunlarla işlemeye çalışmaktadır.

Aslında gümrük birliğinin işleyişindeki sorunlara rağmen, iki tarafa da önemli katkılar yaptığı da açıktır. Bu konu zaman zaman ülkemiz yetkililerince de dile getirilmektedir. Ayrıca Dünya Bankası'na hazırlanan ve geçtiğimiz Nisan ayı başında kamuoyuna açıklanan AB-Türkiye gümrük birliği ilişkisinin değerlendirildiği rapor da bu katkıları teyit etmektedir. Üstelik söz konusu Rapor, gümrük birliği ilişkisine işlenmemiş tarım ürünlerinin ve hizmetlerin yanında kamu ihalelerinin de dahil edilmesinin taraflara yaratacağı kazançları da ortaya koymuş ve bu ilişkinin geliştirilmesi ve derinleştirilmesinin iki tarafa daha fazla yarar sağlayacağı sonucuna varmıştır. Bu raporun ardından gerek Türk tarafında gerek AB tarafında mevcut ilişkinin yeniden ele alınması görüşü genel kabul görmüştür.

Bu gelişmelerden hareketle, bugün düzenlenen panelin birinci odak noktası, halihazırda mevcut GB ilişkisinin kapsamadığı alanların gümrük birliğine dahil edilebilirliğinin tartışılması arzudur.

Panelimizin ikinci odak noktası ise, AB ile A.B.D. arasında müzakereleri süren ve 2017 yılına kadar imzalanması beklenen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı anlaşmasının Türkiye-AB gümrük birliği ilişkisi üzerinde olası etkilerinin değerlendirilmesidir. Çünkü AB ile aramızdaki GB ilişkisi, Türkiye'nin de söz konusu anlaşmanın tarafı olmasını gerektirmektedir.

Panelimizde bu bağlamada;

- Mevcut GB kapsamında olmayan işlenmemiş tarım ürünleri, hizmetler ve kamu alımları, Türkiye-AB arasındaki GB ilişkisine dahil edilmeli mi?
- Edilmesinin Türkiye cephesinde yaratacağı avantaj ve dezavantajlar nelerdir?



- 2017 sonrasında TTIP'in tarafı olabilmesi için Türkiye'nin tarım sektöründe, hizmetler sektöründe ve kamu alımları konusunda gerçekleştirmesi gereken reformlar nelerdir?
- Bu çerçevede Türkiye'nin önümüzdeki dönemde AB ile bu sıralanan bu alanları kapsayan bir Serbest Ticaret Anlaşmasının imzalaması veya yeni bir Ortaklık Konseyi Kararının çıkarılması faydalı olabilir mi?

sorularının cevapları, bugünkü panelimizde verilmeye çalışılacak..

Bugün iş yoğunluklarına rağmen Panelimize katılan Üniversitemiz Rektör Yardımcısı Sayın Prof.Dr. Sibel Aysıl Özkan'a, Bilkent Üniversitesi'nden Sayın Prof.Dr. Sübidey Togan'a, Orta Doğu Teknik Üniversitesinden Sayın Prof.Dr. Halis Akder'e, Ekonomi Bakanlığı Müsteşar yardımcısı Sayın Hüsni Dilemre'ye ve Ekonomi Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığı görevinden emekli olan Sayın Cemalettin Damlacı'ya ve Kamu Denetçiliği Kurumundan Sayın Dr. Servet Ayanak'a; bu panelin düzenlenmesinde katkıları nedeniyle Ankara Hukuk Fakültesi Dekanı Sayın Prof.Dr. Arzu Oğuz'un şahsında Ankara Üniversitesi yönetimine teşekkürlerimi sunuyorum, sizleri saygı ile selamlıyorum.

## Açılış Konuşması: Rauf Engin SOYSAL<sup>2</sup>

Muhterem Hocalarım,

Ekonomi Bakanlığı'nın değerli üst düzey temsilcileri,

Değerli katılımcılar,

Öncelikle Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği Sayın Başkanı Belgin Akçay Hocamıza teşekkür etmek istiyorum. Tuğrul Arat Hocamızı da saygıyla selamlıyorum. Dışişleri Bakanlığı'ndaki meslek memuriyetimde 32 yılı tamamladım. 6 ay kadar bir süredir Avrupa Birliği Bakanlığı Müsteşarı olarak görev yapıyorum. Avrupa Birliği konuları ile ilgilenmem 1987 yılında başladı. O tarihlerde Tahran'da görevliydim. Rahmetli Özal döneminde Türkiye'nin, o zamanki adıyla, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) tam üyelik müracaatı sonrasında, Dışişleri Bakanlığı Avrupa Koleji'ne gönderilmek üzere iki diplomat seçmişti, ancak Avrupa Koleji'nde eğitim alabilmek için İngilizce ve Fransızca şartının olduğu daha sonra ortaya çıkınca süratle yeni bir aday belirlemeye çalışmıştı. O dönemde İran-İrak savaşı hüküm sürüyordu. Volkan Vural Büyükelçimdi, "Aman bizim Engin var, hem İngilizce hem Fransızca bilen" diyerek Personel Dairesine ismimi önermiş, böylece birden kendimi Brugge'de Avrupa Koleji'nde bulmuştum. Tam o günlerde de rahmetli Mehmet Ali Birand Tahran'a gelmişti. Bir hafta boyunca kendisiyle sınava girmeden önce AB konularını gözden geçirme imkanı bulmuştum.

Konferansa geç katılabildiğim için özür dilerim. Bu sabah Sayın Bakanımızla birlikte, neredeyse bakanlığımızın üst düzey kadrosunun tamamı İstanbul'a gittik. TÜSİAD Yönetim Kurulu ve ardından da MÜSİAD Yönetim Kuruluyula bir araya geldik. Dün Ekonomi Bakanlığı ile kapsamlı görüş alışverişinde bulunduğumuz, bugün sizlerin de burada ayrıntılı şekilde ele aldığı konuları İstanbul'da özel sektör temsilcileri ile de görüştük.

Soru-cevap kısmına da zaman kalması açısından konuşmamı kısa tutmaya çalışacağım. Konuşmamda genel bir çerçevede, katılım sürecinde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin geliştirilmesini ele alırken 6 temel nokta etrafında bir çerçeve çizmeye çalışacağım.

Öncelikle Avrupa Birliği Bakanlığı Müsteşarı olarak, Sayın Bakanımızın Avrupa Birliği Bakanlığı'nın bütün kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte son 4 ay içerisindeki yoğun mesaisi neticesinde ortaya çıkan, bizim "mühimmatımız" olarak da adlandırabileceğimiz, hepsi Bakanlar Kurulumuzdan geçmiş bazı çalışmalarına kısaca değineceğim. Bütün bu çalışmalarımız, Bakanlığımızın internet sitesinde yer alıyor. O yüzden burada ayrıntılarına girmiyorum. Bu çalışmalardan ilki, Sayın Bakanımız tarafından Eylül ayında kamuoyu ile paylaşılan "Türkiye'nin Yeni Avrupa Birliği Stratejisi". Strateji siyasi reform sürecinde kararlılık, sosyo-ekonomik dönüşümde süreklilik, iletişimde etkinlik olmak üzere üç ayaklı bir yapı üzerinde yükseliyor. Stratejinin birinci bölümünü

---

<sup>2</sup> Avrupa Birliği Bakanlığı Müsteşarı ve Büyükelçi.

oluşturan “Siyasi Reform Süreci” kapsamında, Reform İzleme Grubu (RİG) Reform Eylem Grubu (REG) olarak yeniden yapılandırıldı. REG’in birinci toplantısı 8 Kasım 2014 tarihinde Ankara’da gerçekleştirildi. AB sürecine ilişkin sahiplenmenin güçlenmesi açısından “Reform Eylem Grubu”nun çalışmaları önem taşıyacak. İster İlerleme Raporlarında olsun, ister bağımsız uzman raporlarında olsun yer verilebilen noktalarda REG’in eşgüdüm içinde attığı adımlar etkin bir katkı sağlayacaktır. Türkiye’nin demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü alanlarında reformlar bakımından Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı’yla tesis edilen ilişkinin daha da güç kazanması ve işbirliğinin somut reform sürecine yerleşmesi bağlamında REG önemli bir zemin sağlıyor.

Stratejinin ikinci boyutunu oluşturan katılım sürecinde yaşanan sosyo-ekonomik dönüşüm ise önümüzdeki dönemde AB müktesebatına uyum konusunda yapacağımız çalışmaları içeriyor. Bu çerçevede, iki aşamalı “AB’ye Katılım İçin Ulusal Eylem Planı”nı hazırladık. Ulusal Eylem Planının birinci aşaması 2014-2015, ikinci aşaması 2015-2019 dönemini kapsıyor. Bunlar, tabii ki Meclisimizin takdirine bağlı olarak, özellikle birincil ve ikincil hukuk bakımından atılacak adımları içeriyor. Eylem Planı bütün Bakanlıklarımızın ortak bir çalışması. Önümüzde yol haritası bakımından neler yapmamız gerektiği belli. Şunu da özellikle vurgulamak gerekir ki Eylem Planını yayımlamadan önce AB Komisyonu’yla bu çalışmayı paylaştık ve hem birinci hem ikinci aşama planlarında Komisyon’un bazı değerlendirmelerini de aldık.

Stratejimizin üçüncü boyutunu ise “AB İletişim Stratejisi” oluşturuyor. İletişim Stratejisi belki de belgelerin en önemlisi. Sahiplenme (ownership) Avrupa Projesi açısından kilit önemi haiz. Bugünün ortamında Avrupa Parlamentosu seçimlerinin ortaya koyduğu tablo da bellidir. Sahiplenme AB içinde de güçlendirilmelidir. Özellikle Türkiye’nin AB’ye katılım sürecinde bu sahiplenme geniş katmanlarla olmadan tam bir anlam ifade etmiyor. İletişim stratejimizin iç boyutunda AB müktesebatına uyum çalışmalarının Bakanlığımızın koordinasyonunda daha etkin bir biçimde yürütülmesi için çıkarılan yeni Başbakanlık Genelgesi’nde yer alan ifadeleri de vurgulamamız gerekir. Yerel yönetimler, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, kalkınma ajansları ve üniversiteler ile istişare Başbakanlık genelgesinde katılım sürecinin esas dinamiğinde önemli bir yer tutuyor. Akademik dünya ile birlikte çalışmak bizim için önemli. ABKAD faaliyetlerine iştirak etmeye çalışıyoruz. Biz akademisyen, özellikle öğretim üyelerimizle birlikte çalışmayı arzu ediyoruz. Sizlerden alacağımız katkılar bizim için çok önemli.

Temas etmek istediğim diğer bir belge de “Yerelde Avrupa Birliği Sürecine” ilişkin olan belgedir. Belki takip etme fırsatınız olmuştur. Dün Sayın Bakanımız İçişleri Bakanımızla birlikte 81 ilin Vali Yardımcıları ile birlikte gerçekleştirilen toplantıda, yerelde yürütülecek AB çalışmaları için yol haritası niteliği taşıyan “Yerel Düzeyde AB Çalışmalarına Yönelik Kapasitenin Güçlendirilmesi Eylem Planı”nı yayımladı. Bu belgeyi Bakanlığımızın internet sitesinde bulabilirsiniz.

Konuşmamım başında bu birinci nokta üzerinde kısaca durma ihtiyacını hissetmemin nedeni şimdi temas edeceğim ikinci nokta ile de bağlantılı. Sizler benden daha iyi bilirsiniz, AB bütünleşme süreci kronolojisiyle Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecindeki kronolojiyi birlikte değerlendirdiğimizde, önemli kesişme noktaları ve ivme boyutları daha rahat görülebilir. Bunun en iyi örneğini

1987 yılında görmekteyiz. Neden tam üyelik müracaatı, rahmetli Özal zamanında, o dönemde yapıldı? Uzun uzun ayrıntısına girmeye gerek yok, ama Avrupa Tek Senedi 1987 yılında yürürlüğe girdi, İspanya, Portekiz ve Yunanistan o zamanki adıyla AET'ye 1980'li yıllarda üye oldular. Senkronizasyon özellikle gönüllü iradeyi temel alan süreçlerde ve projeyi stratejik hedef olarak gördüğümüzde hayati önem taşıyor. Daha ileriki tarihlerde de çizgiyi kesiştirebilirsiniz. Ben eski Dışişleri Bakanı rahmetli İsmail Cem'in Özel Kalem Müdürü ve Özel Müşaviri olarak görev yaptım. Helsinki'yi de biraz o boyuta taşımak, 2004'ü daha sonra yine aynı anlayışla kesiştirmek mümkün.

Şimdi 2014 yılı, bu anlamda önemli bir yıl. 2014 yılı AB'nin yeni bir çehreye kavuştuğu yıl oldu. Yeni bir Avrupa Parlamentosu oluştu, yeni bir AB Komisyonu, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasından Sorumlu yeni bir Yüksek Temsilcisi ve AB Zirvesi'nin yeni bir Başkanı göreve başladı. 10 yıllık kriz döneminden çıkan bir Avrupa Birliği var ve bunu en güzel AB Komisyonu eski Başkanı José Manuel Barroso'nun veda mesajında, tahlilinde görüyoruz. Çoklu krizden çıkmaya çalışan, çıktığı henüz anlaşılmayan, derlenip toparlanmaya çalışan ve AB Komisyonu Başkanı Jean Claude Juncker'in ekibini oluştururken güçlü bir birlikteliği, bütün siyasi hassasiyetleri ve Avrupa Parlamentosu'nun ortaya çıkardığı dengelerdeki ayarlamaları da dikkate alan bir fotoğraf var karşımızda. Şimdi bu, aynı zamanda, AB Komisyonu'nun 10 öncelik boyutunda getirdiği önümüzdeki döneme de bir bakışı elzem kılıyor. Biz ilk başta, Juncker'in 5 yıl genişleme olmayacak sözleri noktasından baktık. Belki daha ziyade bakılması gereken AB Komisyonu Başkanı Juncker'in yeni dönemde Komisyonun ele alacağı 10 öncelik noktasıdır. Biz AB Bakanlığı olarak önceliklerin bir çalışmasını yaptık. Belki bu çalışmayı akademik bir çalışma olarak diğer kamu kurumlarımızla da güçlendirebiliriz. AB Komisyonu Başkanı Juncker, yeni dönemde Komisyonun ele alacağı 10 önceliği belirledi. AB Komisyonu'nun 10 önceliği tek tek ele alındığında, ister rekabet edilebilirliğini arttırarak yeni iş imkanlarının yaratılması gibi birinci öncelik, ister sayısal tek pazar oluşturulması gibi ikinci öncelik, enerji kaynaklarının çeşitlendirilerek enerji bağımlılığının azaltılması yönündeki üçüncü öncelik ya da AB'nin daha güçlü küresel bir aktör olması gibi bir diğer öncelik olsun- diğerlerini hiç sıralamama gerek yok - Türkiye'nin hedefleri ve öncelikleri bir anlamda AB'nin çalışma gündemiyle örtüşmekte ve Türkiye halihazır potansiyeli ve atılımlarıyla bu önceliklerin gerçekleştirilmesi yönünde şimdiden katma değer sağlamaktadır. Türkiye bu ay başından itibaren G 20 Dönem Başkanlığını üstlenmektedir. Türkiye, bugünkü konumuyla 1963 boyutunda değildir. 2014'teki Türkiye'nin ve coğrafyasının irdelendiği bir öncelik sıralamasında baktığımızda, Türkiye ve Avrupa Birliği arasında aslında stratejik gündem çatışması olmadığını görürsünüz. Zaten olmamalıdır da. Hükümetimizin çalışma programında yer alan 2014 yılı boyutu, Sayın Cumhurbaşkanımızın da 2014 yılını Avrupa yılı olarak ifade ederken, ileriye bakışta, senkronizasyonda bu 10 öncelik zemininde çalışma çok güzel bir sonuç veriyor. Biz bu çalışmayı İngiltereye de çevireceğiz ama belki Ekonomi Bakanlığımızın, diğer kurumlarımızın, akademisyenlerin de katkılarıyla daha da geliştirilmesi gerekir. Her bir öncelik, Avrupa için de bir fırsat penceresi doğuruyor mu, fırsat penceresini bugün Avrupa kullanabilecek mi? Avrupa Birliği de kendi içerisinde bunu yaparken nasıl bir 10 yılı geride bırakmaya çalışıyor? Bırakmaya gerçekten çalışıyor mu, siyasi irade bakımından AB'de dengeler nasıl? İşte bu ikinci başlığımın konusuydu.

Konuşmamın üçüncü başlığı, değerler Avrupası tartışması. Bu konuya çok önem veriyorum. Son üç yılımı Avrupa Konseyi'nde Daimi Temsilci olarak geçirdim. Avrupa Birliği Avrupa Kon-

seyi ilişkilerini biz belki yeterince irdelemedik. Daha fazla üzerinde durmamız lazım. Kopenhag Kriterleri dediğimiz aslında Strazburg mutfağı. Strazburg mutfağı da Türkiye açısından yeni bir mutfak değil. Bizim kurucu üye olduğumuz Avrupa Konseyi zemininde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi yazılırken - Hocalarım beni düzeltirler - yazım komitesinde bulunan 10-12 ülkeden birisi olan ve o mutfağın da gelişmesine katkıda bulunma iradesini taşımış bir ülkeyiz. Bu gelişme çizgisinde en azından Avrupa Konseyi içerisindeki konumumuz inişli çıkışlı, sıkıntılı da olsa, birlikte düşünme ve eldeki araçların geliştirilmesinde normatif düzey içindeyiz. Ben bunu Strazburg'da son üç yıl içerisinde çok net gördüm. Avrupa Birliği-Avrupa Konseyi ilişkisi giderek daha önem taşıyor. Avrupa Birliği'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olmasıyla ilgili, daha bir hafta önce Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın görüşü yayınlandı. Orada da aslında kimlik boyutunda ilginç bir denge var. Bir taraftan sözleşme sistemini, ruhunu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi temelinde nasıl koruyalım derken, Avrupa Birliği - tabii kendi konumunun getirdiği apayrı nitelikler nedeniyle - özel bir düzenlemeyle taraf olurken sistemi nerede zorluyor, nerede zorlamıyor? 28+19'lu müzakerelerde ben de yer aldım. Değerler Avrupası bakımından bu boyut üzerinde durmamız lazım. Bir kavram üzerinde daha durmamız lazım: "demokratik güvenlik" kavramı. Değişen konjonktür ve komşuluk coğrafyasındaki sınamalar karşısında, AB'nin elitist, tepeden bakan bir yaklaşımı benimsemek yerine, "Biz" duygusunu esas alarak Birlik ve işbirliği ruhunu güçlendirecek bir anlayışla, demokratik güvenliğin kıta sathında genişletilmesi ve güçlendirilmesi çabasına ağırlık vermesi gerekmektedir. Bugün Avrupa'nın "biz" kavramına ihtiyacı var. "Biz"i öne çıkarmaya ihtiyacı var. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Thorbjørn Jagland Mayıs 2014 tarihinde, 47 Avrupa Konseyi Üye Devletinde demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün genel durumunun fotoğrafını çeken "State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law in Europe" başlıklı bir rapor hazırladı. Rapor, 2014 yılının muhasebesinde normlar temelindeki bir tartışmadan bakıldığında AB'nin içinden geçtiği krizi gözler önüne seriyor. Avrupa Konseyi'nde üç yıl çalıştım. Geçtiğimiz yıl üzerinde durulan ülkeler aynı zamanda Macaristan, Bulgaristan, Romanya gibi AB üyesi ülkelerdi. Bu meyandaki örnekleri daha da arttırabilirim. Bugün Avrupa'da islamofobi, yükselen ırkçılık gibi trendlerden bahsediyoruz. Herkesin, iyi kötü, aynı seviyede de olmasa da, çıkaracağı dersler var. Bu değerler Avrupası bakımından biz-onlar ayrımından ziyade, birlikte "biz" i kuvvetlendiren bir noktaya taşınması lazım.

Konuşmamda dördüncü noktaya geldim. Tekrar altını çizmek gerekirse, konuşmamın birinci noktası olarak Hükümetin onayından geçen AB Bakanlığının, diğer kamu kurumlarıyla işbirliği içerisinde hazırladığı Strateji ve diğer belgelerden söz ettim. İkinci nokta olarak Juncker'in önceliklerine bakışta, belki o birlikteliği inşa sürecini ortak bir zemine yaymak. Üçüncü nokta ise değerler Avrupası'nda "biz" kavramını öne çıkarmaktı. Konuşmamın dördüncü noktası ise, genişleme ve komşuluk boyutlarının birbirini güçlendiren bir çerçevede ele alınabilmesi, "genişleme- komşuluk" probleminin, sorunsalının iyi düşünülmesidir. Türkiye, genişlemeyle komşuluk boyutunda Avrupa Projesinin etkisini güçlendiren, AB boyutunda projeyi ileriye taşıyabilen bir denklemde bulunuyor. Uzun uzun tartışma imkanımız belki ileride olur ama Ukrayna krizine bakın, Arap baharı sonrasındaki gelişmelere bakın, AB'nin komşuluk, Doğu Ortaklığı'ndaki adımlarına bakın, AB'nin ne kadar derli toplu, daha güçlü, daha etkili bir komşuluk politikası olursa o kadar etkili bir aktör konumuna gelebilir. Genişleme politikası da daha güçlü olacaktır. Benim kanaatim bu yöndedir. 8

Ekim 2014 tarihinde İlerleme Raporuyla aynı zamanda yayımlanan Strateji Belgesinin 49. Paragrafında da belirtildiği gibi Türkiye açısından katılım sürecinin alternatifi yoktur. Dolayısıyla biz ne Avrupalılardan, “Türkiye’nin Avrupa vokasyonu vardır” şeklinde çok daha gerilerde kalması gereken bir söylemi duymak durumunda kalmalıyız ne de komşuluk politikasına bakarken, AB’nin komşuluk politikası beni ilgilendirmez deme lüksüne sahibiz. Birlikte bu havzayı güçlendirmek açısından Türkiye’nin katma değeri belki bütün AB ülkelerine göre daha fazladır.

Bu da beni konuşmamda beşinci noktaya götürüyor: AB’nin değişimi yönetme gücü, dönüştürücü güç olma özelliği. Avrupa Birliği geniş bir coğrafyaya bakarken statükoyu besleyen değil, değişimi yönetebilen ve özgüvenle yaklaşabilen bir konumda olduğu müddetçe Avrupa Projesinin cazibesini koruyabilir ve kendi gücünü küresel düzeye taşıyabilir. 2010 yılında Dışişleri Bakanlığı’nda Ortadoğu’dan Sorumlu Müsteşar Yardımcısı, Pakistan’da Büyükelçi olarak görev yaptım. Çocukluğum Lübnan’da geçti. Ortadoğu’yu hemen hemen bütün bölgeleriyle yaşadım, biliyorum. Sayın Başbakanımız Kasım ayında Foreign Policy’de yayımlanmış olan makalesinde bu değişimi “yeni bir kolektif bilinçlenme” (a new collective consciousness) olarak ifade etmektedir. O anlamda değişimi görebilmek lazım. Demokratikleşme süreci siyah beyaz bir süreç değil. Toplumun kılcal damarlarında gelişebilen ve vektörlerinin her ülkeden her ülkeye değişebileceği bir süreç. Dolayısıyla Akdeniz boyutuna bakışta statükoyu güçlendiren değil, değişimi yönetebilen bir yaklaşım şart; öte yandan, Rusya’ya bakışta Avrupa Projesinin değerler zeminindeki vurgusunu öne çıkararak “Rusya’yı nasıl bir çerçevede ele almak gerekir” sorusunu iyi irdeleyen ama katılım sürecindeki bir Türkiye’nin de kıymetini bilen bir AB lazım; böyle bir AB’nin olması etrafına özgüvenle bakan Türkiye’den farklı olarak AB ile üyelik müzakereleri yürütmeyen ama komşuluk havzasında bulunan ülkelerin de AB’ye, Avrupa Projesine bakışını güçlendirilmesine daha iyi imkan verecektir. Bu dönüştürücü etki boyutunda Türkiye-Avrupa Birliği birlikteliği hem AB hem de geniş bir coğrafya için daha önemli bir anlam taşıyor. Bu beni yine beşinci nokta ile bağlantılı, biraz evvel konuştuğunuz Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşmasına (TTIP) bağlıyor. Müzakere, teknik boyutlar hepsini konuşabiliriz, ancak TTIP’in stratejik boyutunu, jeostratejik boyutunu unutmamamız gerektiğini düşünüyorum. Türkiye’nin içinde olduğu bir TTIP, insan odaklı bir transatlantik algısına da hizmet edecektir. Bunu biraz açmam belki gerekir çünkü Türkiye kimlik boyutuna da bir artı getiriyor. Transatlantik boyutun kimliği bu güne kadar hep Türkiye ile daha güçlü oldu. Eski Doğu Avrupa ülkelerinden birisinin Ankara Büyükelçisi Ankara’da geçenlerde beni ziyaret ettiğinde 1989’dan itibaren 25 yıl geçtiğini, Türkiye’nin Soğuk savaş ertesinde Avrupa Birliği üyesi ülkelerden belki daha fazla Doğu Avrupa ülkelerindeki reformların desteklenmesi, Avrupa-Atlantik kurumlarıyla ilişkilerin güçlendirilmesi anlamında rol oynadığını ifade etti. Sayın Başbakanımız geçtiğimiz günlerde Makedonya’daydı. Biz her zaman Avrupa-Atlantik boyutuna güçlü destek veren, “aman bizden daha önce üye olur” düşüncesiyle değil, Avrupa Atlantik camiasını güçlendirme boyutunda hareket etmekteyiz. Dolayısıyla TTIP’e bakışımız siyasi stratejik hedefin içerisinde de anlam taşıyan, TTIP’e güçlü ivme kazandıran bir bakış.

Konuşmamda son olarak müzakerelerde fasıllar boyutunda nerede olduğumuza kısaca değineceğim. Bakanlık olarak özgüvenle sanki fasılların hepsi açılmış veya açılacakmış gibi, hazırlıklarımızı sürdürüyoruz. Önümüzdeki dönemde öncelikli olarak 17 No’lu “Ekonomik ve Parasal Politika” ve 19 No’lu “Sosyal Politika ve İstihdam” Fasılları ile 23 No’lu “Yargı ve Temel Haklar” ve

24 No'lu "Adalet, Özgürlük ve Güvenlik" Fasıllarının açılması için gerekli olan çalışmalara odaklanmış durumdayız. Siyasi reform sürecimiz açısından önem atfettiğimiz 23 ve 24 No'lu Fasıllarının tarama sonuçları halen Konsey'de onaylanıp Türkiye tarafına verilmiş değil. Bir de tabii Gümrük Birliğinin derinleştirilmesi boyutu var, benden çok daha bu konuları uzman olarak bilen sizler de konuştunuz. Bu konuda da bütün paydaşlarla çok yakın bir işbirliği içerisinde olacağız. AB Bakanlığı ve Ekonomi Bakanlığı arasında işbirliği protokolü imzalandı. Protokol güçlü bir mesajdır. Çünkü katılım sürecinde eşgüdüm çok önemli. Eşgüdümün temel mesaj olarak verilmesi çok önemli. AB Bakanlığı öyle bir Bakanlık ki diğer Bakanlıklar ve kurumlar ile çalıştığı zaman değeri esas öne çıkıyor. AB Bakanlığı'nın muazzam uzman ve uzman yardımcısı kapasitesi var. Ben 6 aydır görev yapıyorum, benim için böyle bir Bakanlıkta Müsteşar olarak görev yapmak büyük bir onur. Avrupa Birliği bir uluslararası kuruluş değil, gönüllü irade temelinde yükselen bir siyasi alan oluşumu aslında. Bugün o oluşum geniş bir coğrafyaya istikrar, refah açısından önemli bir işlev taşıyor; mevcut sınamalar karşısında evrensel değerler zemininde hareket eden, tepeden bakan ve empoze eden değil, insan onurunu ön plana alan ve coğrafyanın nabzını tutarak sahiplenmeyi başaran bir Avrupa projesine ihtiyacımız var. Konuşmamı biraz uzun tutmuş olabilirim. Kusura bakmayın. Çok teşekkür ederim.

## **Birinci Bölüm**

# **TÜRKİYE-AB GÜMRÜK BİRLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ**

***Prof.Dr. Sübidey TOGAN (Oturum Başkanı)***

Değerli katılımcılar, hepinizi saygıyla selamlıyorum. “Katılım Sürecinde Türkiye-AB İlişkilerinin Geliştirilmesi” Paneline hoşgeldiniz. İlk önce panelistleri takdim etmek istiyorum. Sayın Halis Akder, uzun süre Ortadoğu Teknik Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yaptıktan sonra son zamanlarda emekli oldu. Sayın Cemalettin Damlacı Ekonomi Bakanlığı'nda Müsteşar Yardımcısı ve daha önce de uzun süre AB Genel Müdürü olarak görev yaptıktan sonra o Sayın Damlacı da emekli oldu. Sol tarafımda Servet Bey oturuyor. Kamu Denetçiliği Kurumu'nda çalışan Servet Bey daha önce uzun süre Kamu İhale Kurumu'nda görev yaptı. Son olarak sizlere Hüsnü Dilemre'yi takdim etmek istiyorum. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde öğrencim olmuş olan Hüsnü Bey halen Ekonomi Bakanlığı'nda Müsteşar Yardımcısı olarak görev yapıyor.

Paneli şöyle düzenlemeyi düşünüyoruz. Panel programında belirtilen sıraya göre panelistler 15 er dakika konuşacaklar, ve konu ile ilgili görüşlerini sunacaklar. Sunuşlardan sonra, ben 5 dakika kadar Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı ile ilgili kısa bir konuşma yapacağım. İkinci turda her bir paneliste 5-6 dakika kadar zaman vereceğiz. Daha sonra da soru cevap kısmına geçeceğiz.

İlk panelistimiz Sayın Halis Akder. Buyurunuz Sayın Halis Bey.

### **I. TARIM SEKTÖRÜNÜN GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE DAHİL EDİLMESİ**

***Prof.Dr. Halis AKDER***

Çok teşekkürler, hepinize iyi bir öğleden sonrası diliyorum. AB ile oluşturduğumuz Gümrük Birliği içinde tarım sektörü yok diyoruz. Kısmen doğru bir teşhis. Gerçekten öyle ama bazı bakımlardan da içinde. Bazı konuları istatistikler gizliyor; örneğin birçok tarım ürününü ülke içinde bir sanayi ürününe dönüştürüp, dolaylı olarak tarım için de Gümrük Birliğinden yararlanabiliyoruz. Pamuğumuzu tekstile dönüştürüp Gümrük Birliği çerçevesinde satabiliyoruz. Başka bir açıdan bakarsak, tarımın kullandığı tarımsal olmayan girdilerin, makineler, kimyasalların, Gümrük Birliğinin içinde olduğunu söyleyebiliriz. Çok kere işlenmiş tarım ürünleri de -üç dört kere- tarım özelliğini adeta kaybetmiş ürünler, bunlar da gümrük birliğinin içinde. Tarım ürünleri, her zaman olduğu gibi, ham satılmıyor. Örnek olsun, sebze konservesi yapılıyor, sebze konservesi tarım ürünü de olsa, teneke kutusuyla ilgili gümrük işlemleri gene Gümrük Birliğine tabi. Başka değişle tarım ürünleri bütünüyle gümrük birliğinden arındırılmış, saf dışı edilmiş değil.



Ancak burada benden cevaplamam beklenen soru tarımın tümüyle Gümrük Birliğine katılmasıyla ilgili. “Gümrük Birliğinin tarımı da kapsayacak biçimde genişlemesi Türkiye için avantajlı, faydalı olur mu?” Eğer bu soru 1990’lardan önce sorulmuş olsaydı, bütün yapılmış sayısal model çalışmalarının sonuçları, yanıtları çok netti: “Evet!”. Daha sonra sonuçlar değişmeye başladı. Sonuçlar hala avantajlı diye çıkıyor ama avantajdan ne anladığımıza bağlı. Eğer sonuçta refah artışı olacak, gelirler artacak biçiminde bir şey düşünüyorsanız, en son yapılan sayısal çalışma da bunu doğruluyor. 2014 yılında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından Dünya Bankasına sipariş edilen raporda farklı senaryolarda, tarımın her düzeyde AB ile entegrasyonunda, serbest ticaret bölgesi olsun, gümrük birliği olsun tam üyelik olsun hem Türkiye hem Avrupa Birliği bundan bir avantaj sağlayacak biçiminde sonuçlara varılmış. Sayısal sonuçlar bunu gösteriyor.

Bilindiği kadarıyla Türkiye kamuoyu avantaj olarak genel bir refah artışından çok, örneğin ihracatta önemli bir artış bekledi. Öyle olmayacak, tarım ürünleri ithalatı daha çok artacak. Şu anda Avrupa Birliği ile süren tarım ürünleri ticaretinde net ihracatçıyız, ihracatımız ithalatımızdan daha fazla. Model sonuçlarına göre, böyle bir Gümrük Birliğine gittiğimiz takdirde net ithalatçı durumuna geleceğiz. Bu nasıl oluyor da “avantaj” olarak değerlendiriliyor dersiniz şöyle düşünün: hepimiz ucuza ve kaliteli et yiyebileceğiz. Türkiye’de beslenmede en büyük eksiklik hayvansal protein konusunda. Et fiyatlarının ne kadar yüksek, pahalı olduğu biliniyor. Bu fiyatlar oldukça düşebilecek ve kaliteli bir et piyasası oluşacak. Bunun bize ekonomik açıdan faydası nerede? Biz eti çok pahalıya üretiyoruz. Şimdi olanı çok fazla kaynak kullanarak pahalı bir ürün olarak üretiyoruz. Eğer et daha ucuza dışarıdan gelirse, kaynaklarımızı daha verimli bir alanda daha iyi kullanabilirsek, bundan bir ekonomi sağlayabiliriz. Buna benzer durumlar düşünmelisiniz. Söz konusu model çalışması, Gümrük Birliği Türkiye için “kârlı olacak” diyorsa bunu tercüme etmek lazım. Bazı gerekler karşılıklı yerine getirilirse, bunun bazı varsayımlar altında karşılıklı avantaj sağlaması mümkün olur demek isteniyor. Böyle sayısal bir model çalışması bize ilerde olayların nasıl gerçekleşeceğini söylemiyor. Elimizdeki veriler ve bazı varsayımlar altında ileride olabileceklere işaret ediyor. Böylelikle söz konusu sonuçların nasıl değiştirebileceğimizi düşünmemizi de sağlıyor.

Tarımsal alanda Avrupa Birliği ile olan şimdiki ilişkimizi adlandırmak gerekirse, bunu “tercihli ticaret rejimi” olarak belirlemek en doğrusu. Tercihli ticaret rejimi, tarım sektörünün karşılıklı gümrüklerle korunduğunu fakat gümrüklerin seçilmiş ürünlerde üçüncü ülkelere göre karşılıklı daha düşük tutulduğu durumdur. Geçmişte Türkiye ile Avrupa Birliği arasında sürekli gümrük indirimi oldu. Özellikle Avrupa Birliği birçok üründen hiç gümrük almıyor; bunun da bir tür serbest ticaret bölgesi olarak adlandırılabilceğini düşünenler var. Ama tam anlamıyla serbest ticaret bölgesi, gümrüklerin sıfırlandığı, korumaların en azından bir takvime göre kalktığı durum demektir. Dünya Bankası’nın raporuna göre bu senaryo refah artışı açısından büyük bir soruna işaret etmiyor. Gümrükler karşılıklı indirildiğinde hem Türkiye’nin malları daha ucuzladığı için Avrupa’da daha çok satılacak, ihracat artacak; hem de başka ülkelere göre daha avantajlı duruma gelindiği için ticaret Türkiye’ye doğru kayacak. Aynı gelişme Avrupa Birliği açısından da geçerli olacak. Burada bir sorun görünmüyor.

Söz konusu “serbest ticaretin” bir “gümrük birliğine” dönüşmesi için, serbest ticaret bölgesinin olduğu gibi kalması, artı serbest ticaret yapanların üçüncü ülkelere aynı gümrükleri uygulaması gerekir. Türkiye'nin şu an işlerlikte olan tarım gümrükleri oldukça yüksek, bunların yerine Avrupa Birliği'nin ortak tarifesindeki görece düşük gümrükleri uygularsa bu Türkiye açısından sorun yaratacaktır. Birincisi, bu indirim uygulandığı ölçüde Hazine gümrük vergisi gelirlerinden feragat etmiş olacak. İkincisi tercihten yararlanacak AB eskiden daha ucuza yapılan ithalatın bir kısmının yerini daha yüksek fiyatla dolduracak, başka deyişle ithalat maliyeti artacak. Dünya Bankası raporu bu konulara hassasiyetle değiniyor. Gümrük Birliğinin gerçekleşmesi için yalnız gelirlerden feragat, ithalat maliyetinin artması yetmiyor. Eğer gümrükler AB ile aynı düzeye incekse Türkiye'nin mevcut tarımsal destek sisteminin de değişmesi gerekiyor. Bu çok politik ve gerçekleştirilmesi zor bir konu.

Türkiye sınırındaki gümrükleri yüksek tutarak üreticiye fiyat desteği sağlıyor. Tüketici doğrudan doğruya yüksek fiyatlardan alışveriş ettiği için dünya fiyatlarına göre çiftçimize destek vermiş oluyoruz. Gerçi bu Türkiye'deki destek algısı değil, çiftçi, cebine para konulmadan ve o bunu ayrıcalık olarak hissetmeden destek aldığını düşünmez. Ancak her türlü iktisadi ölçüme göre, Türkiye tarımını esas olarak yüksek gümrüklerle destekliyor. Avrupa Birliği zaten en büyük pazarımız, tarım ürünleri ticaretimizin %40'a yakını burasıyla. Gümrük Birliği tarım sektörünü de içerecek biçimde genişletilirse düşen gümrüklerle birlikte üreticilerin desteklerinde de önemli bir düşüş olacak. Bu kaybın bir biçimde telafisi gerekecek.

Avrupa Birliği ve Türkiye'nin tarımsal destekleme biçimlerinde asimetrik bir durum oluştu. 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşmasına uyum başladıktan sonra, Avrupa Birliği tarımsal desteklerini giderek sınırda korumadan, yüksek gümrüklerden kaydırıldı ve üretime bağlı olmayan doğrudan gelir desteği ve buna benzer üretimle ilişkili olmayan destekleri tercih etti. Bugün OECD'de üretici desteklerine bakarak Avrupa Birliği ile Türkiye'yi kıyaslayacak olursak, verisi olan son yılda, 2013 yılı için, iki tarafın da destek oranının aynı düzeyde ama destek kompozisyonlarının çok farklı olduğunu görüyoruz. Türkiye'nin desteklerini bir ürünün gümrükleriyle sağlandığı, fiyat desteği olduğu için, tarım ürünü fiyatlarımız yüksek kalıyor. Fiyat yükseltici bir destek veriyoruz. Avrupa Birliği ise bunu yapmıyor. Düşük kalan fiyatlarıyla Türkiye'yi etkileyen ikinci bir şey daha yapıyor, bu konuya daha çok ikinci tur konuşmalarında değineceğim; AB artık başka ülkelerle yapmakta olduğu serbest ticaret anlaşmalarının içine cesurca tarım ürünlerini de koyabiliyor. Çünkü daha rekabetçi bir fiyat düzeyine inmiş durumda. Türkiye AB ile serbest ticaret anlaşması imzalayan ülkelerle benzer bir anlaşma yapmak durumunda kalıyor. Ancak büyük bir inatla yüksek fiyatla destek politikasından vazgeçmiyor. Fakat Gümrük Birliği tarımı da kapsarsa bundan büyük ölçüde vazgeçmek durumunda kalacak. Bu da doğal olarak şimdiki tarımı destekleme rejimini değiştirmeyi gerektirecek. Bu sadece tarım ve ekonomik bir konu değil, siyasi bir konu da. Bildiğiniz gibi seçimlerle çok ilgili. Çok iyi hatırlıyorum, seçim propagandası yapan bir başbakan vaktiyle: “Destek fiyatı olarak kim ne veriyorsa ben beş fazlasını vereceğim” demişti. Siyasete de çok bulaştığı için anında vazgeçilebilecek bir politika da değil.

Dikkatinizi çekmek isteyeceğim iki konu daha var. Sektördeki olumsuzlukları gidermek, ya da istediğiniz yöne çevirmek istiyorsanız konunun dinamik boyutuna bakmalısınız. Türkiye'de üretilen

her tarım ürünü Avrupa Birliği içinde de üretilebiliyor. Bir iki istisna dışında onların üretmediği hiçbir şeyi onlara satacak durumda değiliz. Başka değişle Avrupa Birliği içinde çok rakibimiz var. Böyle bir ortamda rekabet edebilmenin en önemli yolu verimlilik artışı sağlamak. Türkiye'nin tarım konusundaki verimliliği Avrupa Birliği içindeki ülkelere göre oldukça düşük. Söz konusu verimlilik bazen yanlış anlaşılıyor. Örneğin konu her zaman toprak verimliliği değil. İlgili ürüne üretimindeki en kıt faktörün verimliliğini arttırmak öncelikli olmalı. Yani, buğday üretiminde görelilik olarak bol olan toprak verimliliğini arttırmak çok önemli bir şey değil. Üretimi en çok kısıtlayan girdi şu sıralarda, hepinizin duyduğu gibi, yakıt, enerji masrafları. Traktör kullanımının verimini arttırmak lazım. Bu verim artışını belki tarım için üretim yapan sanayi sağlamalı. Örneğin yakıt tasarrufunu artıran traktör imal etmek gibi. Gümrük Birliğine hazırlanmak için tarımda verimliliğin artırılması konusu uzmanlarca derinlemesine tartışılmalı ancak vurgulanması gereken tarımda verimlilik artışı sağlayacak yeni teknolojik ilerlemelerin sürekli olması gerektiği. Gümrük Birliğine girilse bile, ben artık kurtuldum, tamam geleceğim yere geldim artık burada kalırım diye bir rahat yok. Oradaki pozisyonunuzu korumanız için mutlaka, sürekli ilerleme sağlamanız lazım. Bunların da en başında verim artışı geliyor. Bu konu tarım açısından özellikle önemli. Başka türlü de ifade edilirse; tarımın genelde sorunlu bir sektör olmasının en önemli nedeni tarımda verim artışlarının diğer sektörlere göre hep yavaş olmasıdır. Bu yüzden ücretleri düşük kalmakta, bu yüzden göç vermektedir.

Son bir noktaya daha değinmek istiyorum. Türkiye'nin tarımdaki zayıf karnı hayvancılık. Gümrük Birliği olursa ithalatın en fazla artacağı alan büyük ölçüde et süt ürünleri. Şimdiye kadar bu alt sektörde karşılıklı bir ticaret oluşturulamadı. Türkiye 1960'lı yıllardan bu yana Avrupa Birliği'ne bir iki istisna dışında, onlar da oldukça yakın zamanda, hayvan ürünü satamadı. Bunun nedeni de Avrupa Birliği'nin bu konudaki standartlarının yüksekliği, çok titiz bir ülke, dünyada belki de en titiz ülkesi olmasıdır. Şimdilik hayvan sağlığı ve bitki sağlığı standartları, mevzuatı açısından en zor pazar diyelim. Gümrük Birliği olacaksa ya da olabilmesi için Türkiye'nin bu standartlara kavuşması gerekiyor. Türkiye bu konuda adımlar attı. İleriye dönük adımları var. Ama eski stokta kalmış problemlerini temizlemek konusunda maddi zorluklarla karşı karşıya kalacaktır. Dünya Bankası söz konusu raporunda Türkiye'nin AB standartlarını sağlayabilmek için iki milyar Avroya ihtiyaç duyacağını belirtiyor. Bu düşük bir rakam değil. Bir kısmını IPARD dediğimiz, aday ülkelere bu geçişi sağlamak için verilen kaynaklardan karşılamak mümkün olsa bile, hala bir kısmı açıkta kalıyor ve çok ciddi bir sorun oluşturuyor.

Özetlenecek olursa, eğer Türkiye Avrupa Birliği'yle olan Gümrük Birliğine tarımı da katarak genişletmek isterse, mutlaka yüksek fiyatlı tarımsal destek sistemini gözden geçirmeli yeniden düzenlemelidir. Tarımda teknolojik ilerleme, verimliliği artırma konusunda atılım yapmak kaçınılmazdır. Böyle bir ilerlemenin gereksinim duyulacağı en önemli alan hayvancılıktır. Türkiye'nin gıda konusundaki mevzuat ve standartları yerine getirebilmek için çok ciddi altyapı yatırımlarına yönelmesi gerekmektedir. Teşekkür ederim.

## II. HİZMETLER SEKTÖRÜNÜN GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE DAHİL EDİLMESİ

**Hüsnü DİLEMRE**

Çok teşekkürler. Ben de başlarken bu fırsat için öncelikle hem Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, hem de Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği'ne çok teşekkür ediyorum. Sübidey Hocam söyledi; ben hem onun hem de Halis Akder Hocanın öğrencisi olma onuruna erişmiş bir insanım. Gördüğünüz gibi sınavlar hiç bitmiyor. Her zaman hocalarınız sizinle beraber, hem onlardan güç alıyorsunuz hem de bir bakıma sınavdasınız sürekli.

Ben hizmetler konusuna değineceğim. Sayın Belgin Akçay hocamızla öyle konuştuk. Konuşmamda kısaca hizmetlerin genelde ülke ekonomilerindeki, dünya ekonomisindeki yerinden ve payından bahsedeceğim. Dış ticarete hizmetlerin gelişen yerinden ve Hizmetlerin Türkiye Avrupa Birliği ekonomik ilişkilerinin gelişim sürecinde hizmetler konusunda bazı tespitlerde bulunmak istiyorum. Daha sonra da bugünkü durum ve geleceğe yönelik öngörülerimizi paylaşacağım.

Ülke ekonomilerinde hizmetlerin, tarımın ve sanayinin paylarına baktığımızda, genelde ülkelerin gelir düzeyi arttıkça başka bir ifadeyle ekonomileri geliştikçe hizmetlerin payının da artmakta olduğunu görüyoruz. 2013'deki sayıları verecek olursak, yüksek gelirli ülkelerin gayri safi milli hasıllarında hizmetler sektörünün payı %74 oranındayken, orta ölçekli ekonomilerde bu oran %55; düşük gelirli ülkelerde ise %49 olmuş. Yani tarım ve sanayinin paylarının üzerinde olduğunu görüyoruz. Türkiye'de de gayri safi milli hasılamızın yaklaşık %65'ini teşkil eden ve istihdamın da %57'sini sağlayan bir sektör hizmetler. Dolayısıyla gerçekten bu konuda atılacak adımlar son derece önemli. Uluslararası alanda liberalleşme çabaları son derece önemli. 2013 yılı itibariyle 46.4 milyar dolarlık bir ihracatımız var; aynı yıl 22.2 milyar dolarlık da bir ithalatımız var. Dolayısıyla hizmet ticareti dengesine baktığımızda sürekli fazla veriyoruz. Turizmin, lojistik ve ulaştırma hizmetlerinin bunda çok ciddi etkisi var malumunuz. Diğer taraftan, şunu da belirtmeme müsaade derseniz, söz konusu veriler yalnızca ödemeler dengesi verileri üzerinden takip edilen sınır-ötesi hizmetleri içermektedir ve aslında dünya hizmet ticaretinin yarısından fazlasını oluşturan yatırım yoluyla sunulan hizmetlere ilişkin konsolide veri bulunmamaktadır. Bu da verdiğim rakamların esasen olası değerlerin çok altında olduğu anlamına gelmektedir. Ancak, biz bu konuda bir çalışma başlattık. Biz derken, Merkez Bankası ve TÜİK'le beraber. Bu çalışma hızla ilerliyor. Bu çerçevede, bundan sonra hizmetler sektöründe farklı, çok daha detaylı verilerimiz olacak.

Şimdi. "Neden hizmetler?" sorusunun cevabını vermeye çalışırsam, öncelikle bu çerçevede gördüğünüz gibi ekonomik gelişmişliğin ortaya çıkardığı durum ve sonuç olarak hizmetlerin önemi açık. Aynı şekilde ulusal düzeydeki önemine paralel olarak hizmetlerin dünya ekonomisindeki rolü de hızla artıyor. Bilgi ve iletişim teknolojisi hizmetleri, mali hizmetler, taşımacılık ve lojistik hizmetleri, dağıtım hizmetleri ve müteahhitlik gibi sektörlere baktığımızda bu faaliyetlerin, diğer ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için temel altyapıyı oluşturduğunu

görüyoruz. Bir diğer husus, teknolojik gelişmelerle birlikte artık hizmetlerin de sınır ötesi sunumunun günümüzde daha mümkün hale gelmiş olması. Bu çerçevede, Dünya Ticaret Örgütünde hep sözü edilen şeffaf, öngörülebilir ve kurallara dayalı bir uluslararası ortam, hizmetler için de sıklıkla tekrar edilmektedir. Dolayısıyla uluslararası hizmet ticaretinin önündeki engellerin giderilmesi de hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkeler için daha fazla gündeme taşınır oldu. Ayrıca, akademik çalışmalara da baktığımızda hizmetler ticaretinin önünde birçok engelin olduğu tespit ediliyor. Hizmetler sektörünün ülke içi üretimde payının arttığını ama uluslararası ticaretteki payının aynı oranda artmadığını görüyoruz. Bugüne kadar imzalanan bazı uluslararası anlaşmalara baktığımızda; NAFTA'da (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nda) hizmetlerin ele alındığını, daha sonra 1995 itibariyle, Dünya Ticaret Örgütü'nde Hizmetler Ticaret Anlaşmasının (GATS) küresel düzeyde hizmetler konusunda ortak bir disiplin geliştirdiğini görüyoruz.

Bugüne geldiğimizde, Doha Kalkınma Turu'nda DTÖ üyesi 161 üye ülke GATS'ı daha ileriye götürmek için bir çaba içine girmiş bulunuyor. Ancak, Doha Kalkınma Turu'nun yaşanan sorunlar nedeniyle, kısıtlı sayıda bir ülke hizmetler konusunda kendi aralarında bir işbirliğine gitmeye karar verdi. Ayrıca, Avrupa Birliği bağlamında da tam bir ortak hizmetler pazarının oluşmadığını, bu konudaki liberalizasyonun malların serbest ticaretinden daha yavaş geliştiğini, çünkü birçok sektörü içinde barındırdığını hatırlamak gerekiyor.

Kısaca ifade etmeye çalıştığım gelişmelerin neticesinde tetiklenen ikili / çoklu Hizmet STA'ları artık Türkiye için de gereklilik oldu. Doha Kalkınma Gündemindeki müzakerelerde tıkanma devam ettiği için, burada istediği sonucu alamayan ülkeler, biraz önce söylediğim gibi, hem kendi aralarında Cenevre'de çoklu bir oluşum çerçevesinde bir araya geldiler -ki Türkiye de bunun bir parçası- hem de ikili serbest ticaret anlaşmalarına hizmetler konularını da dahil ettiler. Sadece hizmetler de değil, biraz önce Belgin hocamın da bahsettiği fikri mülkiyet hakları, kamu alımları, rekabeti koruyucu ve teşvikleri düzenleyici mekanizmalar, çevre, işgücü hükümleri, artık serbest ticaret anlaşmalarının unsurları haline gelmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'ndeki çoklu hizmet ticareti anlaşması, kısaltması TISA, ve bugünkü konumuzun bir diğer boyutunu oluşturan TTIP (Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı), ayrıca Transpasifik Ticaret Anlaşması son zamanlarda müzakere edilen ve hizmetleri de içeren çok geniş kapsamlı STA'lara birer örnektir.

Kısaca şunu söylemekte yarar var: üretimleri artan ve diğer ülkelerle ekonomik işbirliğini derinleştiren tüm ülkelerin liberalleşme çabalarının en yoğun olduğu alanların başında artık hizmetler sektörü gelmekte. Dünyanın 16. büyük ekonomisi olan, 28 ülkeli Avrupa Birliği'yle gümrük birliğini sürdüren -hala sürdüren-, mevcutta 22 ülke ile serbest ticaret anlaşması imzalamış; 13 ülke, ülke grubu ile STA müzakereleri devam eden; 11 ülke, ülke grubu ile de müzakerelere başlamak üzere olan yani her geçen gün ekonomik entegrasyonunu arttıran Türkiye de hizmetler sektörlerinde serbest ticaret konusunda artık önemli adımlar atıyor. Bu bağlamda, ülkemize gelen yabancı sermaye yatırımlarının yaklaşık %70'inin kaynağını oluşturan Avrupa Birliği tabi bizim için birinci seçenek. Ve bu konuda yakın bir işbirliğine doğru ilerliyoruz.

Hizmet ticareti müzakereleri yoluyla bizim hedefimiz hizmetler sektörlerinin gerçekleştirdiği ticarete ivme ve çeşitlilik kazandırılmasıdır. Bu alanda pazara giriş imkanlarının artırılması, hizmet sektörlerinin istihdam yaratıcı etkisinden faydalanılmasıdır. Bu çerçevede ülkemizin yapacağı STA'lara hizmetlerin de dahil olmasında Avrupa Birliğinin yeni kuşak serbest ticaret anlaşmaları ve yeni nesil ortaklık anlaşmalarının kapsayıcılığı da etkin oldu. Dolayısıyla, biz hedef pazarlarda mevcut engellerinin giderilerek pazara giriş ve yatırım olanaklarının artırılmasını, hizmetler sektörlerinde potansiyeli yüksek gördüğümüz komşu ve çevre ülkelerde pazara erken girme avantajının elde edilmesini ve ülkemizin rekabetçi olduğu bazı hizmetler sektörlerinde hedef ülke ile yatırım ve iş imkanlarımızın artırılmasını hedefliyoruz, öne çıkartıyoruz. Rekabetçi olduğunu tespit ettiğimiz sektörler arasında müteahhitlik, lojistik ve ulaştırma hizmetleri, sağlık hizmetleri, turizm hizmetleri, mali hizmetler örnek olarak sayılabilir. Bu çerçevede hizmetler ticaretinde ilk serbest ticaret anlaşmamızı Güney Kore'yle bitirdik. Anlaşmanın 19 Ocak 2015 tarihinde de Seul'de imzalanmasını öngörüyoruz.

Şimdi ben bugünkü konumuzla ilgili olarak, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde hizmetler konusunda bazı tespitlerde bulunmak istiyorum, süremi aşmadan. İlk olarak hizmetler konusunda Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde Ankara Anlaşması'nda görüyoruz. Ve burada üzerinde durulması gereken konu, Ankara Anlaşması'nın sadece malların serbest dolaşımı üzerine inşa edilmemiş olduğu; bunun yanı sıra işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanmasının öngörülmüş olduğudur. 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nın 13. ve 14. maddeleri Avrupa Birliği ile Türkiye arasında hizmet ticaretinin ve iş kurma serbestisinin önündeki kısıtlamaların kaldırılmasını öngörüyor. Daha sonra Katma Protokol'ün 41. ve 42. maddelerinde de hizmetleri görüyoruz; 1973 yılında malumunuz yürürlüğe girmişti. Burada da hizmet sunumu ve iş kurma hakkına yönelik kısıtlamaların aşamalı olarak kaldırılması öngörülmüştür. Gerek Ankara Anlaşması, gerek Katma Protokol doğrultusunda Türkiye'nin, yatırımlar ve hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi bakımından, AB ile ilgili düzenlemelere dahil olmasının hedeflendiği çok açık. Ankara Anlaşması'nda sadece mesleki yeterliklerin tanınmasına ilişkin Roma Antlaşmasının 17. Maddesine atıf yok. Ama diğer unsurlar, çünkü mesleki yeterliklerin tanınması da artık bizim açımızdan, biraz sonra arz edeceğim, önemli. Ama diğer unsurlar açısından bir "base"nin, bir tabanın olduğu, tabanımızın olduğu açık. Gümrük Birliğine geldiğimizde, 1996'ya kadarki süreç içerisinde malumunuz bazı konjonktürel gelişmeler, o günkü gelişmeler çerçevesinde, ileriye dönük adımlar atılmadı. 1987 yılında tam üyelik başvurusuna kadar, iki taraf bazı yükümlülüklerini yerine getirmenin ötesine geçmedi. Ama 1987'den sonra entegrasyonu hızlandırmıştık. Fakat özellikle mal ticaretindeki liberalizasyon bizim için esastı. Her ne kadar 1993 yılında başlayan Gümrük Birliği müzakereleri esnasında Türkiye tarafından "hizmet ticaretinin" Gümrük Birliği'ne dahil edilmesi gündeme getirilmiş olsa da, Konsey, özellikle "iş kurma hakkı" serbestisinin, göç ve kişilerin serbest dolaşımına yol açacağından çekinmiş ve bu nedenle Türkiye'ye dar kapsamlı bir metin teklif etmiştir. Sonuç olarak, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile (OKK) kurulan Gümrük Birliği kapsamında hizmet ticaretine yer verilmemiştir.

Daha sonra, 1999 yılında da Helsinki Zirvesi'nde adaylık statüsünün kazanılmasıyla beraber, hizmetler tekrar gündeme gelmiştir. Bunun sonucu olarak, 11 Nisan 2000 tarihli, 2/2000 sayılı AT-Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı ile kamu alımlarının ve hizmet ticaretinin birlikte ele alınması

kararı alındı. Ancak, 2000 ve 2004 yılları arasında süren müzakerelerde Türkiye'nin bir aday ülke olarak değil, bir ticari aktör olarak değerlendirildiği bu çerçevede, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol ile kazanılmış haklarımıza atıf yapılmasının öngörülmediği anlaşıldı. Ayrıca, Türkiye'nin son derece önemsedığı iki taraf arasındaki asimetrinin, diğer bir ifadeyle ekonomik ve sosyal farklılıkların tamamen kapsam dışında tutulması nedeniyle, bahis konusu müzakereler herhangi bir sonuca varamadı. Bunlara ek olarak, "iş kurma hakkı" kapsamının AB tarafından dar tutulduğunu, gerçek kişilerin serbest dolaşımına yeterli düzeyde kolaylık sağlanmadığını, mesleki yeterliklerin karşılıklı tanınmasına ilişkin anlaşmazlığı ve kamu ihalelerinin hizmetler ile birlikte ele alınacak olmasının yarattığı muhtelif hassasiyetleri de ifade etmek lazım.

Bugüne geldiğimizde, son dönemde AB ile tesis edilen Pozitif Gündem süreci kapsamında gündeme gelen hizmetler sektörü, bu sene başı itibarıyla, yeni bir sürece dahil oldu. Özellikle AB Komisyonu Ticaretten Sorumlu Üyesi ile Sayın Bakanımızın ikili istişareleri ve Dünya Bankası'nın son raporundan sonra, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında tarım, hizmetler ve kamu ihaleleri konusunda yeni bir süreç başlatılıyor. Şimdi bu konu üzerinde çalışıyoruz. Ben size çok kısa olarak, bizim bu müzakerelerdeki beklentilerimize değineceğim ve sözlerime son vereceğim.

Burada iki yaklaşım söz konusu olabilir. Biri, Avrupa Ekonomik Alanı çerçevesindeki model ki bu hem liberalleşmeyi hem de mevzuat uyumunu getiriyor. Diğeri ise, serbest ticaret anlaşmalarında gördüğümüz sadece pazar açılımını içeren yaklaşım. Biz bütün bunların bilincinde olarak, en başta Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'ün bize getirdiği hakların gözetileceği, salt pazar açılımının olmadığı, hizmetlerde muhtemel müzakerelerin katılım müzakerelerine alternatif olmadığı, altının çizildiği, daha önce sözünü ettiğim asimetrinin kabul edildiği, -hizmetler alanında entegrasyonun sağlanması hedef olmakla beraber- mevzuat uyumunun ülkemiz açısından pazar açılımı sağlayacak şekilde düzenlendiği ve gerçek kişilerin serbest dolaşımı ya da mesleki yeterliklerin tanınması gibi alanlarda hiçbir kısıtlamanın olmadığı, tam entegrasyon hedefi olmasa dahi sektörel düzenlemeler bakımından Türkiye'nin üyelik müzakerelerine hizmet edecek ve tek pazara aşamalı olarak entegre olmamızı sağlayacak mevzuat uyumunun hedeflendiği bir model olması gerektiğini düşünüyoruz.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkün: Türkiye ve AB arasında bir karma yapıda uzlaşılabilir. Bu da gerçekçi bir yaklaşımla, mevzuat uyumunun öngörüldüğü, ama pazar açılımıyla beraber mevzuat uyumunun olacağı bir yapıdır.

İkinci bölümde de diğer serbest ticaret anlaşmalarındaki pozisyonumuza değineceğim. Çok teşekkür ediyorum.

**Prof.Dr. Sübidey Togan:** Sayın Hüsnü Bey çok teşekkür ediyoruz. Üçüncü panelistimiz Sayın Servet Bey. Servet Bey de kamu alımları konusunda konuşacak. Buyurun Sayın Servet Bey.

### III. KAMU ALIMLARININ GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE DAHİL EDİLMESİ

**Dr.Servet ALYANAK**

Ben öncelikle, Sayın Belgin Hocamıza bu nazik davetinden ve bize de böyle bir çok değerli hocalarımızın yanında bir konuda, kamu alımları gibi hassas bir konuda Türkiye'nin durumunu ve katılım müzakereleri süreci içerisinde gümrük birliğine dahil edilmesiyle ilgili olarak bir konuda konuşmak yapmam üzere bana bu imkanı verdiği için kendilerine çok teşekkür ediyorum.

Ben de bu Fakültenin bağrından çıktım, öyle söyleyeyim. Ankara Hukuk Fakültesi 1993 yılı mezunuyum. Doktoramı da aynı şekilde Ankara Hukuk Fakültesi'nde yaptım. Sayın Subidey Hocamla biz geçen hafta beraberdik. Floransa'da çok nazik ve hoş bir ortamda gene kamu alımlarını konuşuyorduk, müzakere ediyorduk. Akşam yemeğinde de, bir yemekte, karşımızda -biz üç kişi Türk'üz, TOBB Üniversite'sinden bir arkadaş daha var, sayın hocamız da var, bir de ben varım-birisi bize dedi ki, ya dedi siz burada üç tane Türk'sünüz de dedi yalnız hiçbiriniz birbirinize benzemiyorsunuz dedi. Hanginiz Türk dedi, Türk orjinli? Ben de dedim, herhalde bu noktadaki en orijini yansıtan sayın Subidey hocam dedim. Böyle bir şey oldu. Sayın hocama takıldık gidiyoruz. Şimdi artık sürekli başka ortamlarda, platformlarda bir arada olmanın zevki başkadır, sayın Subidey hocamla olmanın.

Şimdi arkadaşlar ben de bu oturumda, panelin bu kısmında kamu alımlarının gümrük birliğine dahil edilmesiyle ilgili olarak, bu konunun çeşitli veçheleriyle ele alınması noktasında imkanlar ölçüsünde size aktarımlarda bulunacağım.

Şimdi Ankara Anlaşması ve buna ek olarak imzalanan Katma Protokol ve onunla ilgili olarak geçici anlaşmayla ilgili çok fazla bir zaman kaybetmek istemiyorum. Hepinizin çünkü malumunuz olan konular. Bu metinlerde kamu alımlarıyla ilgili olarak herhangi bir ibare yok arkadaşlar. Biz kamu alımlarıyla ilgili olarak, gümrük birliği kapsamında, gümrük birliği 1/95 sayılı kararın yürürlüğe girmesi sonrasında 11 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg'da toplanan 39. AB ve Türkiye arasında kamu ihale piyasalarının karşılıklı olarak açılması ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesini hedefleyen müzakereleri başlatma kararı alındı ve bu konuda kamu alımlarıyla ilgili olarak Türkiye'den bazı talepler olmuştur. Öncelikle bağımsız bir otorite kurun bu konuda; işte Kamu İhale Kurumu kuruldu, biliyorsunuz 2002 yılında. Kamu İhale Kanununuz Avrupa Birliği ve uluslararası uygulamalar ve standartlarıyla uyumlu hale getirin; 2003 yılında yürürlüğe giren 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'muz yürürlüğe girdi bu noktada. Ortaklık Konseyi'nin bu yönde tavsiyelerine kısmen uyuldu. Ayrıca 2002 ve 2003 sayılı kararlarda da kamu ihale piyasasının Avrupa Birliği'yle birlikte karşılıklı olarak açılması, serbestleştirilmesine yönelik kararlar da alındı. Fakat bu kararların somut bir içeriği, bir takvimi, bir ajandası söz konusu olmadı. Fakat bunla ilgili müzakereler halen devam etmekte. Şimdi kamu ihale piyasalarını sizin karşılıklı olarak açmanız yeterli olmuyor. Çünkü malların serbest dolaşımı ilkesine dayalı bir rejim altında bazı sıkıntıları göğüslemek durumunda kalacaksınız. Aynı



şekilde hizmetlerin serbest dolaşımında da benzer sıkıntılar olacak. Şöyle ki, varsayalım şimdi sizin hizmetler ve şirket kurma hususları ile ilgili olarak, eğer ki buradan bir hizmet alım ihalesine katılacak olan bir A firması Almanya'da yapılan bir kamu ihalesine gireceği zaman eğer ki oradaki ihaleyi kazandığında –düşünün bir güvenlik alım ihalesi ve yemek alım ihalesi orada çok kapsamlı, British Airways'in işte yemek alım ihalesini kazanan bir Ankara yemek firmasını düşünün- şimdi orada bir şirket kurmayla ilgili olarak, kişilerin serbest dolaşımıyla ilgili olarak, o firmanın çalışanlarını oraya götürmesiyle ilgili olarak sıkıntılar devam edecek. Niye? Çünkü bu alanda gümrük birliğiyle ilgili olarak, demin Hüsnü bey çok yerinde ifade etti, yani sizin karşılıklı olarak kamu ihale piyasasını açmanız yeterli değil. Hizmetler sektöründe de belli bazı uyumlaştırmalara girmiş olmanız lazım. Malların serbest dolaşımıyla ilgili olarak da belli bazı mevzuat uyumunu daha önceden gerçekleştirmiş olmanız lazım ki, oradaki bir mal alımı veya hizmet alımı ihalesine girdiğiniz zaman ve oradaki bir ihale üstünüzde kaldığında; bir yapım işini düşünün, siz işte o yapım işinde o baraj yapımında veya köprü yapımında kullanacağınız malzemelerden tutun –çünkü neticede onlar bir mal- veyahut da götüreceğiniz işte mühendisleriniz, teknik personelinizin oraya gidip orada o söz konusu ihalede çalışması. Sadece kamu ihale piyasasının açılması oraya bir firmanın serbestçe, bir Türk firmasının girmesiyle sağlanacak bir hadise değil. O ihaleyi aldıktan sonra da, işte bu ürünlerin oraya gönderilmesi, hammaddelerin oraya götürülmesi; aynı şekilde, orada o ihalede çalıştırılacak olan teknik personelin oraya götürülmesi ve orada istihdam edilmesine imkan sağlanması gerekmektedir. Yani bir yandan kamu ihale piyasasının karşılıklı olarak Avrupa Birliği'yle açılmasını, serbestleştirilmesini konuşmamız tek başına yeterli olmuyor. Aynı şekilde malların ve hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin, o başlıklarda da ülke olarak Avrupa Birliği'yle belli bir standarda ve belli bir aşamaya gelmiş olmak gerekiyor ki o zaman kamu ihale piyasasını sizin açmış olmanızın, karşılıklı olarak serbestleştirmiş olmanızın bir anlamı olsun. Şimdi arkadaşlar, demin Hüsnü beyin de ifade ettiği üzere 2000 yılında, işte Ortaklık Konseyi'nin aldığı kararlar oldu gümrük birliği kapsamında. Bir niyet bildirimini oldu, kamu ihale piyasasının karşılıklı olarak serbestleştirilmesi noktasında. Fakat o böyle kaldı. 2005 yılında, katılım müzakereleri kapsamında, bize dendi ki aday ülke artık pozisyonundasınız ve kamu ihale mevzuatınızı sizin bizimle uyumlu hale getirme durumunuz söz konusu; ancak o şekilde biz o zaman kamu ihale piyasasının karşılıklı olarak serbestleştirilmesine yönelik somut adımlar atabiliriz dediler. Ve bu yönde de bize belli bazı uyumlaştırma yasaları adı altında kamu ihale mevzuatıyla ilgili olarak yapmamız gereken, yasalaştırmamız gereken bazı konularda bize tavsiyeleri oldu Avrupa Birliği'nin. Fakat bakıldığında, 2005 yılından bu yana bizim kamu ihale mevzuatımızda maalesef Avrupa Birliği ihale mevzuatıyla yakınlaşma yerine uzaklaşma söz konusu. Bakıldığında, bizim özellikle Avrupa Birliği Komisyonundan eleştiri aldığımız konular, yerli istekler lehine avantaj sağlayan bizim Kamu İhale Kanunumuzun 63. maddesinde bir hüküm var: eşik değer altındaki ihaleler –bazı eşik değerler öngörmüş Kamu İhale Kanunu, işte yakın işlemler mali hizmet alım ihalelerinde değişen rakamlarla – işte bu eşik değerlerin altında sadece yerli isteklerin katılabilmesine ilişkin bizim kanunumuzda bir hüküm var. Eşik değer üzerindeki ihalelerde de %15'e kadar idarelere bir fiyat avantajı sağlama imkanını tanıyan kanun. Bu husus, Avrupa Birliği tarafından işte Avrupa Birliği kökenli firmalara karşı bir ayrımcılık teşkil ettiği yönünde şiddetli bir eleştiri yapılıyor. Biz de bu noktada belli bir takvim istiyoruz. Onlara diyoruz ki,

tamam ama siz de bize bu noktada bir geçiş süresi öngörün; vev ki üye olsak dahi, üye olduktan sonra da biz belli bir süre bunu muhafaza etmek istiyoruz şeklinde bizim bir şeyimiz var. Karşılıklı bu noktada görüşmelerimiz devam ediyor. En çok eleştiri aldığımız yer, konu ise arkadaşlar istisna düzenlemeleri. Bizim Kamu İhale Kanunumuzda maalesef sürekli istisnalar oluyor. Yani, belli bazı idareler kanun kapsamı dışına çıkarılmaya çalışıyor veya belli bazı alımlar Kamu İhale Kanununun kapsamının dışında gerçekleştiriliyor. Öyle ki, Avrupa Birliği diyor ki siz bu kanunu 2003 yılında UNCITRAL Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Komisyonu'nun kabul ettiği bir model kanunu baz alarak siz yaptınız ama, şu anda sizin kanunu artık bastırın model kanunun ondan tabi çok öteye bambaşka yerlere gitti ve Avrupa Birliği'nin kamu ihale mevzuatıyla tezatlığı bırakın eksiltmek yönünde tam tersi yönünde arttırdınız. Ve bu başlıca en önemli eleştirdiği konulardan birisi de istisna düzenlemeleri. Onun dışında, bizim özellikle teknik şartname konusunda ihale dökümanlarının rekabete açık, şeffaf bir şekilde ihalelerin gerçekleştirilmesine ilişkin eleştiri aldığımız konular var. Yani deniyor ki, siz diyelim ki bir cihaz, bir bilgisayar alacaksınız veyahut da Milli Savunma Bakanlığının alacağı bir ihale vardır; Sağlık Bakanlığının, bir hastanenin alacağı bir cihaz vardır; bakıyoruz ki siz bu alım yapacağınız konuda alacağınız ürüne ilişkin teknik şartnameyi neredeyse adrese dayalı bir şekilde gerçekleştiriyorsunuz. Şeffaf ve rekabeti arttıracak bir mal alım sürecini takip etmiyorsunuz. Buna benzer ve bizim ihale mevzuatımızda eleştirdikleri çeşitli konular var, fakat en önemli eleştiri konularından birisi de arkadaşlar bizim su, enerji, ulaştırma ve posta hizmetleri sektöründe kamu ihale mevzuatımızın olmaması. Bu sektörlerde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların yapacakları alımlarla ilgili Avrupa Birliği'nde bir direktif var. Bu direktifin bizde bir uygulaması yok. Bizim şu anda bu konu kanunumuzun 3g maddesinde, uyum noktası çok tartışmalı bir şekilde, halen askıda kalan bir uygulamamız var. Biz bir kanun taslağı hazırladık. Fakat bir türlü parlamentodan ve bürokratik süreçlerden geçip de yasalaşmadı. Aynı şekilde imtiyaz ihalelerinde de bu durum söz konusu. İmtiyaz ihaleleri dediğimiz zaman arkadaşlar “yap-işlet-devret”ler. Yani bizim bildiğimiz hızlı tren projeleri, bot ihaleleri, bizim boğaz Marmaray ihalesi, 3. köprü. Bu imtiyaz ihalelerinin Avrupa Birliği'nde bir mevzuatı var. Bizde parçalı bir mevzuat var ve bahsedilen Avrupa Birliği ihale mevzuatıyla hiç uyumlu olmayan bir mevzuatımız var bu konuda. Ve Avrupa Birliği diyor ki, siz bu mevzuatınızı derhal düzeltin ve ondan sonra da biz kamu ihalelerinin serbestleştirilmesi noktasında karşılıklı olarak gümrük birliği kapsamında bir ileri adım atalım. Bu konuda aslında ödevi olan partner bu pozisyonda Türkiye. Ve çözüm olarak da son cümlem şu olacak –birazdan DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasına döneceğim ama- şunu söyleyebilirim: bizim derhal şeffaf ve ayrımcı olmayan bir kamu alımları sistemini kabul etmemiz ve kamu alımları rejimimizi AB müktesebatıyla uyumlu hale getirmemiz lazımdır ki, gümrük birliği kapsamında biz kamu ihalelerinde bir serbestleştirme sağlayabilelim. Teşekkür ederim arkadaşlar.

**Prof.Dr. Sübidey Togan:** Sayın Servet Bey'e çok teşekkür ediyoruz. Buyurun Sayın Cemalettin Bey.

#### IV. TTIP VE TÜRKİYE-AB GÜMRÜK BİRLİĞİ İLİŞKİSİ

**Cemalettin DAMLACI**

Öncelikle Prof. Dr. Sayın Belgin AKÇAY hocamın nezdinde Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği'ne ve Ankara Üniversitesi'ne bana sizlere hitap etme fırsatı verdiği için çok teşekkür ediyorum. Değerli hocalarımı, Sayın Müsteşar Yardımcımı ve siz değerli katılımcıları saygıyla selamlıyorum.

Bugün sizlerle kısaca TTIP diye adlandırdığımız Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'nın Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye için önemi ve ne ifade ettiği hususlarındaki görüşlerimi sizlerle paylaşmak istiyorum. ABD ile AB arasındaki bu süreç Haziran 2013'de başlamış bulunmaktadır. Tarafların bu süreçten karşılıklı olarak beklentilerine baktığımızda, mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi dahil ekonominin ticaretin ve ekonominin hemen tüm alanlarında Dünya Ticaret Örgütü'nün mevcut kurallarının ve uygulamalarının çok daha ötesinde liberalizasyon öngören bir entegrasyon süreci ile karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Şunu özellikle belirtmek gerekir ki şu an itibarıyla bu iki blok birlikte dünya gayri safi milli hasılasının yarısını, dünya ticaretinin de 1/3'ünü temsil eden 800 milyon civarında nüfusa sahip büyük bir ekonomik güç ve büyük bir pazardır.

Peki tarafların bu süreçten beklentisi nedir? En önemli beklentilerinden bir tanesi, yaşadıkları ekonomik krizden çıkış için TTIP'i önemli bir araç olarak görmektedirler. Buradaki en önemli iki büyük hedef büyüme ve istihdamdır. Diğer önemli bir hedef ise, yükselen ekonomiler ve özellikle Güneydoğu Asya'daki hızlı ekonomik gelişmeler karşısında küresel ticarete ve rekabette kaybettikleri gücün tekrar yeniden kazanılmasıdır. Tarafların bu anlaşmadan beklentilerinin ve hedeflerinin başında sanayi ürünlerinde olduğu gibi tarım ürünlerinde de tam liberalizasyona gidilmesi, hizmet ticareti ve kamu alımlarında DTÖ'nün ilgili anlaşmalarının mevcut durumda sağladığı imkanların ötesinde yeni açılımlar elde edilmesi ve bu kapsamda ulusal muamele dediğimiz yerli ve yabancı yatırımcıya veya ticaret erbabına eşit muamele anlamına gelen son derece geniş kapsamlı bir açılıma gidilmesi. Yine uluslararası doğrudan yatırımlar konusunda da en üst düzeyde serbesti sağlanması hedefleniyor. Ayrıca yatırımcı devlet anlaşmazlıklarının adil ve dengeli bir şekilde halli konusunda da hukuki güvence sağlanması yine hedeflerden bir tanesidir. Pratikte işlerliği olan bir anlaşmazlıkların halli mekanizması kurulması öngörülüyor. Tarife dışı engellerin ve teknik engellerin kaldırılması da üzerinde durulan en önemli konulardan birisidir. Bu husus tarifelerin kaldırılmasına kıyasla çok daha önemli bir ticaret serbestisi sağlayacaktır. Mevzuat alanında işbirliği ve şeffaflık, ticaretin kolaylaştırılması bağlamında bürokratik işlemlerin azaltılması ve gümrük muameleleri başta olmak üzere birçok alanda dijital teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırılması ve tedarik zincirleri önündeki engellerin kaldırılması yine önem verilen konular arasında yer almaktadır. Buna ilaveten çevrenin ve ticaretle ilgili fikri mülkiyet haklarının korunması için de etkin bir işbirliği ve çözüm mekanizması oluşturulması hedefleniyor. TTIP'in ticaret ve ekonomik anlamda

rakamsal olarak getirileri konusunda çeşitli araştırmalar yapılmış bulunmaktadır. Bunlardan birisi Avrupa Komisyonu tarafından Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi'ne yaptırılan etki-analiz çalışmasıdır. Bu çalışmaya göre anlaşmanın tüm hükümleriyle yürürlüğe girdiği tarihten itibaren –çünkü bazı hükümler geçiş dönemi içeriyor- Avrupa Birliği gayri safi milli hasılasına 120 milyar Avro katkı sağlaması öngörülmüyor. Yine aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri gayri safi milli hasılasına da 95 milyar Avro katkı sağlaması öngörülmüyor. Yine Avrupa Birliği'ndeki dört kişilik bir ailenin yıllık gelirine 545 Avro'luk ilave bir artış getirmesi öngörülmüyor. Bunun yanısıra dünya ticaretine ve dünya ekonomisine de önemli katkısı bekleniyor ve bu kapsamda yıllık bazda küresel gayri safi milli hasılaya 100 milyar avro düzeyinde bir katkı sağlaması bekleniyor. Anlaşmanın ayrıca ekonomik aktivite ve verimlilik artışı neticesinde hem Avrupa Birliği'nde hem de Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni işgücü ve yeni istihdam imkanları yaratacağı öngörülmüyor.

TTIP gerçekten son derece büyük dev bir pazar. Ve Dünya'daki bütün ülkeler bu iki dev ekonomi ile ticaret yapmakta. Dolayısıyla TTIP süreci dünya ticaret sistemini yeniden şekillendirme potansiyeline sahip. Bu husus yeni fırsatlar doğurduğu gibi yeni tehditleri de beraberinde getiriyor. Belki birçok ülke veya bazı ülkeler fırsatlardan ziyade tehditlere maruz kalacaktır; ya da tehditler konusu daha ağır basacaktır. Nitekim Türkiyede eğer Amerika Birleşik Devletleri'yle bir serbest ticaret anlaşması yapamazsa, gerek Türkiye-AB Gümrük Birliği nedeniyle oluşabilecek ticaret sapmasının yol açabileceği olumsuzluk gerekse Amerika Birleşik Devletleri pazarına tercihli tarifelerle girememenin yaratacağı dezavantajlı durumun negatif etkilerine maruz kalacaktır. Bu durumla sadece TTIP'de değil Trans Pasifik Ortaklığı (Trans-PasificPartnership –TPP) gibi diğer mega STA'larda da karşılaşacağız. TTIP, dünya gayri safi milli hasılasının %50'sini temsil ediyor ve toplam nüfusu 800 milyon. TPP'ye baktığımızda da dünya gayri safi milli hasılasının %40'ını temsil ettiğini ve toplam nüfusunun 800 milyon olduğunu görüyoruz. Bu iki mega STA içerisinde toplam 40 ülke yer alıyor ve bunların toplam nüfusu 1.6 milyar, dünya gayri safi milli hasılasından aldıkları pay %90. Geriye ne kalıyor? 5,5 milyar insan ve DTÖ üyesi ülkeler itibariyle 120 ülke, dünyadaki ülkeler itibariyle 160 ülke. Ancak bunları küresel gayri safi milli hasıladan aldıkları pay sadece %10. Dolayısıyla bu konuya çok dikkat etmemiz lazım. Neden? Çünkü TTIP olsun TPP olsun veya diğer bölgesel anlaşmalar olsun, sadece anlaşmaya taraf ülkelere tercihli pazara giriş imkanı sunuyor. Bu ise anlaşmanın dışında kalan ülkeler açısından rekabet noktasında bir dezavantaj yaratıyor ve bir tehdit oluşturuyor. Bu nedenle, açık bölgeselleşme (open regionalism) mantığıyla hareket edilerek bu tür mega anlaşmaların ve diğer bölgesel anlaşmaların mutlaka katılmak isteyen ülkelere katılım imkanı sağlama yönünde bir inisiyatif ortaya konulması gerekmektedir.

Türkiye için TTIP ne ifade ediyor? Türkiye için TTIP hem hukuki hem de ticari sonuçlar doğuracak bir anlaşma. Hukuki boyutları itibariyle, Gümrük Birliği nedeniyle Türkiye'nin de Amerika Birleşik Devletleri'yle TTIP'e paralel bir anlaşma yapması yükümlülük. Diğer taraftan ticari ve ekonomik açıdan bakıldığında, Türkiye ile ABD arasında bir STA gerçekleşmesi durumunda üreticilerimiz, ihracatçılarımız yaklaşık 16 trilyon Dolarlık gayri safi milli hasılaya, 315 milyonluk nüfusa ve 2.7 trilyon Dolarlık mal ve hizmet ithalatına sahip dev bir pazara tercihli imkanlarla giriş fırsatı elde edecektir. Aynı zamanda, ABD pazarında ABD'nin diğer serbest ticaret anlaşması or-

taklarıyla, özellikle Avrupa Birliği ihracatçılarıyla, rekabet etme şansını muhafaza edecektir. ABD ile derin bir entegrasyona gitmemiz, ülkemizi ABD ve üçüncü ülkeler menşei uluslararası yatırımcılar nezdinde cazip bir yatırım merkezi haline getirecektir. Yine, bu ülkeyle olan ticaretimizin ve karşılıklı yatırımlarımızın artması sonucu ekonomik büyümü, teknoloji transferi, refah ve istihdam artışı da beraberinde gelecektir. TTIP müzakereleri sırasında yeni nesil serbest ticaret anlaşmaları anlayışıyla sadece mal ve hizmet ticareti değil, -değerli konuşmacıların da defaatle bahsettiği- diğer alanlarda da bir açılım olacağı için bizim yeni uluslararası ticaret sistemine uyumumuz da çok daha rahat olacaktır. Türkiye-AB Gümrük Birliği kapsamında ABD menşei ürünlerin AB üzerinden vergisiz Türkiye'ye girişi, yani ticaret sapması dediğimiz konu da artık bizim için bir problem olmaktan çıkacaktır. Bugün itibariyle Türkiye ABD'ye ihracatında "genelleştirilmiş tercihler sistemi"ni çok iyi bir şekilde kullanmaktadır ve ABD'ye yapılan toplam ihracatımızın %20'si bu kapsamda yapılmaktadır. Bu Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye tek taraflı bir imtiyazıdır. Ancak tabii bunun onay prosedüründe zaman zaman sorunlar yaşanmakta ve ABD Temsilciler Meclisi'nin onayından geçmesi uzayabilmektedir. Bunun dışında belli eşik değerler aşıldığı takdirde ilgili ürünlerin kapsam dışına alınması söz konusu olabilmektedir. Ve bunun ötesinde de, Türkiye'nin fikri mülkiyet haklarıyla ilgili uygulamalarından rahatsızlık duyulması halinde Türkiye'nin tamamıyla kapsam dışına atılması söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin ABD ile böyle geçici ve risk taşıyan argümanlarla değil, bir serbest ticaret anlaşmasıyla, hukuki temeli olan sürdürülebilir bir ticari işbirliğine, ekonomik işbirliğine girmesi gerekiyor. Diğer taraftan tarife dışı engeller de son derece önemlidir. Örneğin Türkiye Amerika Birleşik Devletleri'ne sadece sanayi ürünleri değil, tarım -yaş meyve sebze dahil- ürünleri de satma fırsatına sahiptir. Ancak 2007 yılında siyah incir ve nar ihracatı için yapmış olduğumuz başvuru hâlâ sonuçlanmamış vaziyettedir. Buradaki kaygımız, sürecin bu kadar uzamasının sebebinin sadece insan sağlığını korumak amaçlı değil, aynı zamanda bu türlü önlemlerin tarife dışı engel olarak kullanılmasıdır. Ümit ediyoruz ki STA imzalandığı takdirde tarife dışı engeller de ortadan kalkacaktır. Tarife dışı engellerin kaldırılması TTIP kapsamında AB'nin de en önemli hedeflerindedir. Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yapılacak bir serbest ticaret anlaşması ile, bugün mevcut olan 20 milyar dolar seviyesindeki ticaret hacmimiz kısa zamanda 50 milyar dolar seviyesine çıkma potansiyeline sahiptir. Bu ürünler arasında en önemlisi de tekstil ve konfeksiyondur. Çünkü tekstil ve konfeksiyon ABD'de ortalama gümrük vergisi itibariyle en yüksek gümrük vergisine sahip olan ürünlerdir. Bu sektörde biliyorsunuz bizim rekabet şansımız yüksektir. Bizim Amerika'yla yapacağımız bir serbest ticaret anlaşmasının getirisi konusunda, karşılaştırmalı üstünlükler endeksi ve kısmi denge analizi metodu çerçevesinde yapılan bir analize göre ihracatımız %7.7, ithalatımız ise %2 seviyesinde artacaktır. Yine hizmetler ticareti de -Türkiye'nin dış ticaret fazlası verdiği bir sektördür- kazançlı çıkabileceğimiz bir sektördür. Hizmetler sektöründe hem ticaretimiz artacak hem de bu vesileyle ihtiyacımız olan bir takım yasal düzenlemeleri yapmış olacağız. Son olarak şunu söylemek istiyorum, ABD ile imzalanacak bir STA Türkiye'nin 2023 hedeflerine ulaşması bağlamında da son derece önemli bir enstrümandır. Teşekkür ediyorum.

## **İkinci Bölüm**

# **TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI (TTIP)'nin ETKİLERİ TÜRKİYE İÇİN BİR FIRSATA DÖNÜŞTÜRÜLEBİLİR Mİ?**

**Prof.Dr. Sübidey Togan:** Sayın Cemalettin Bey çok teşekkür ediyoruz. Şimdi, ben kısaca Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı konusundaki görüşlerimi sunmak istiyorum.

Değerli Katılımcılar,

Dünya ekonomisinde önemli değişikliklerin gerçekleştiği bir dönemden geçiyoruz.

Ulaşım ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmeler sonunda dünyada üretim zincirleri parçalanmış, ve AB, A.B.D. ve Japon çok uluslu şirketleri daha fazla kar edebilmek için üretimlerini işgücünün görece olarak ucuz sunulduğu gelişmekte olan ülkelere kaydırmaya başlamışlardır. ‘Global Üretim Zinciri’ adı verilen bu sürecin gittikçe önem kazanması sonucunda gelişmekte olan çok sayıda ülke global üretim zincirlerinin bir parçası olmak istemekte, bu amacın gerçekleşmesi için çaba harcamakta, özellikle de doğrudan yabancı sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmaya çalışmaktadırlar.

Çeşitli ülkelerde GSYİH'nin ortalama olarak yüzde 70'ini oluşturan hizmetler sektörü dış ticaretin kolaylaştırılmasında önemli rol oynamakta ve bu rolün zamanla daha da artması öngörülmektedir. Dış ticarete hizmetler sektörünün gelişmesi büyük ölçüde sektörün liberalleşmesi ile bağlantılı olduğundan bir çok ülke hizmetler sektörlerinin liberalleşmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Dünya ticaretinin büyük ölçüde global üretim zincirleri tarafından yürütüldüğü bir dünyada hizmetlerin liberalizasyonu, ve yabancı sermaye yatırımları ile ilgili dış ticaret kuralları nasıl ve kimler tarafından belirlenecektir. Bilindiği üzere bu görev Dünya Ticaret Örgütü'nün görevidir. Ancak bu örgüt çerçevesinde 2001 yılında başlayan DOHA çok taraflı ticaret görüşmeleri hala sonuçlanamadı. Ayrıca bu görüşmeler daha çok gümrük vergilerinin indirilmesi gibi hususlarda yoğunlaştı, ve global üretim zincirlerinin önem verdiği konular bu görüşmelerde ele alınamadı. Hizmet Ticareti Anlaşması (TISA) ile Dış Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması'nın ise Dünya Ticaret Örgütü içinde küçük gruplara uygulanması öngörülmektedir.

DOHA Turu görüşmelerinin tıkanması üzerine A.B.D., AB ve Japonya konuyu tercihli ticaret anlaşmaları çerçevesinde çözmeye çalıştılar. Özellikle AB ve A.B.D. çeşitli ülkeler ile kapsamlı serbest ticaret anlaşmaları (STA) imzalamaya başladılar. Bu anlaşmalardan ikisi dünya ticaretinin kurallarını belirleyecek gibi görünüyor. Bunlar ABD nin Asya Pasifik ülkeleri ile imzalamak istediği Trans-Pasifik Ortaklığı (Trans Pacific Partnership -TPP) ve AB ile imzalamak istediği Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığıdır (Transatlantic Trade and Investment Partnership-TTIP).

Hem Trans-Pasifik Ortaklığı hem de Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı çerçevesinde taraflar tarafından ele alınan konular şöyle özetlenebilir:

- Sanayi malları ticaretinde önemli olan standartlar, uygunluk değerlendirmeleri, piyasa gözetimi ve denetimi konularında uyum
- Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı konularında uyum
- Hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi
- Yabancı sermaye yatırımları ile ilgili hususlar
- Kamu ihaleleri ile ilgili hususlar
- Fikri ve sınai mülkiyet hakları ile ilgili hususlar
- Ticaretin kolaylaştırılması ile ilgili hususlar
- Rekabet politikaları
- İşgücü ve çevre konuları ile ilgili hususlar.

Ele alınan konular görüldüğü üzere ticaret ve yatırım konularının yanında büyük ölçüde düzenleyici hususları içermektedir.

Ancak müzakereler sırasında özellikle de Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı çerçevesinde ele alınan konularda AB ve A.B.D. arasında anlaşma sağlamak hiç kolay olmayacak gibi görünüyor. Anlaşmanın 2017 de tamamlanması öngörülüyor. 2017 sonrasında Meksika, Kanada ve Türkiye'nin Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'na katılmaları söz konusu.

TTIP çerçevesinde geliştirilecek olan ticaret kurallarına Türkiye uyum sağlayamazsa ülke bu gelişmeden olumsuz etkilenecektir. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'nın olumsuz etkilerini giderebilmek ve bu ortaklığın olumsuz etkilerini fırsata dönüştürebilmek için Türkiye neler yapabilir. Panelimizde şimdi bu konuya dönüyoruz. Muhtemel gelişmeler çerçevesinde Türkiye'nin önümüzdeki dönemde AB ile tarım sektörü ile hizmetler sektörünü kapsayan bir Serbest Ticaret Anlaşması veya da Gümrük Birliği Kararı imzalaması faydalı olabilir mi? Ayrıca Türkiye'nin önümüzdeki dönemde Dünya Ticaret Örgütü Kamu Alımları Anlaşması'na taraf olması yarar sağlayabilir mi?

## V. TTIP VE TARIM SEKTÖRÜ

**Prof. Dr. Halis AKDER**

Teşekkür ederim. İzin verirseniz biraz farklı bir görüşü dile getireyim. Türkiye’de resmi söylemlerde TTIP tartışmalarının odaklandığı konu ABD ile bir serbest ticaret anlaşması yapılabilmesine, böylelikle ticaret sapmasının önüne geçileceğine indirgeniyor TTIP müzakereleri henüz sonuçlanmadı onun için kesin bir şey söyleyemiyorum, ancak okuduklarımdan duyduklarımdan çıkardığım, TTIP’e yalnız sanayi ile AB ile olan Gümrük Birliğinde olduğu gibi tarımı dışarıda bırakarak katılamazsınız; hepsine katılırsan girebilirsin diye biliyorum. Başka değişle TTIP öncesi ABD ile yapılacak bir serbest ticaret anlaşması Türkiye’nin TTIP’e girmesini kolaylaştırır ancak “tam üyelik” sağlamaz. Türkiye’nin TTIP’le nasıl ilişkilendirileceği, diğer benzer ülkelerle birlikte, örneğin AB ve ABD ile gümrük birliği olan Norveç, İsviçre, Kanada, Meksika gibi ülkelerle birlikte, Avrupa Birliği ve Amerika arasında TTIP’in menşei kuralları müzakerelerinde ele alınacaktır. Türkiye ve AB arasındaki Gümrük Birliğinin nasıl ele alınacağı o müzakere sırasında ortaya çıkacak. Söz konusu müzakerelere Türkiye’nin aktif katılımı ise şimdilik pek mümkün görünmüyor.

Ancak bana sorulan soruyu cevaplayabilmek için Türkiye’nin TTIP’i de göz önünde bulundurarak Avrupa Birliği ile tarımı içeren kapsamlı bir serbest ticaret anlaşması ya da Gümrük Birliğinin tarımı da kapsayacak biçimde genişletildiğini varsayalım. TTIP’le ilgili olası gelişmelerin beni ilgilendiren kısmı tarım. Tarımda neyle karşılaşabileceğimiz, hangi konularda hazırlıklı olmamız gerekir sorusuna cevap vermeye çalışacağım. Şimdi Türkiye’nin bir önceki turda dile getirilen AB ile Gümrük Birliği oluşturma güçlüklerini aştığını ticaretini başarıyla sürdürdüğünü varsayın. Bu durumda TTIP nelere neden olabilir, şimdiden hangi sorunlar, fırsatlar öngörülebilir?

Genel olarak bakıldığında AB’nin tarım ürünlerinden aldığı gümrük oranı 2012 yılında (ad valorem) %13.8 ve ABD’nin %4.9, 2011 de Türkiye %41.7 (İmalat sanayi için %4.8). Buna göre Türkiye’nin AB ile Gümrük Birliği için korumasını üye 28 üye karşısında sıfırlayıp, diğer ülkeler karşısında % 13’e indirmesi, TTIP için A.B.D. ile de gümrüklerini ayrıca sıfırlaması (gümrüklerin sıfırlanması bir takvime bağlanabilir) üçüncü ülkelere karşı korumasını müzakerelerin nasıl sonuçlanacağına göre yüzde on-dört ile yüzde beş arasında bir orana indirmesi beklenebilir. Ancak genel oranlar yanıltıcı olabilir. ABD tarım ürünleri ithalatının % 33’den, AB de %32’sinden hiç gümrük almamaktadır. Buna karşılık bazı ürünlerin gümrükleri ortalamanın çok üstündedir. Ancak genel mal gruplarının hemen hepsinde AB koruma oranları A.B.D.’nin üzerindedir. Türkiye’nin Gümrük Birliğinden TTIP’e geçiş yapması durumunda hemen hemen her alanda korumasını daha da azaltması kaçınılmaz görünüyor. Başka değişle Gümrük Birliğinde karşılaşılabilecek sorunlarla TTIP’te yeniden karşılaşılabilecek. Ancak iniş arttıkça her yüzde bir düşüşün rekabet açısından etkisinin daha fazla olması beklenir.

TTIP müzakerelerinin en çetin geçtiği, AB ve A.B.D. kamuoyundan en çok tepki alan konuların hepsi tarımla ilgili. TTIP aleyhine yazı okumak istiyorsanız internete girip TTIP ve tarım yaz-



manız yeterli olur. İki taraf da sağlıksız gıda ihraç/ithal edileceği için, birbirini suçlayan yazılarla dolu. Tartışmaların başında et üretiminde kullanılan hormonlar ve yem katkıları “ractopamine” geliyor. Mezbahalarda kullanılan patojen azaltıcılar, klorin ve laktik asit de aynı hararetle tartışılıyor. Genetiğine müdahale edilmiş ürünler, mısır, soya TTIP’ten önce de en çok tartışılan konular arasındaydı. Coğrafi işaretler de, şarap, peynir, et ürünlerinde markalaşmış coğrafi adların korunması, parmesan peyniri gibi, tartışmaların çetrefilleştiği alanlar.

Bu tartışmadan, daha çok müzakerelerin odaklandığı konulardan fark edilmesi gereken, gümrük indirimi Türkiye açısından çok önemliyse de AB ve A.B.D. için o denli değil. Müzakerelerin odaklandığı konular gıda standartları mevzuatının uyumu, değiştirilmesi kaldırılması başka adıyla hala süren tarife dışı engeller. Anlaşılan bu konuların çözümü açısından Dünya Ticaret Örgütü’nün Bitki ve Hayvan Sağlığı Anlaşması yetersiz kalıyor. Ancak uluslararası anlaşmaların ötesinde TTIP’in tüketiciler karşısında büyük şirketlere daha önemli bir yer verdiğini ileri sürenler de az sayıda değil.

Türkiye standartlarını ve mevzuatı bir kere Avrupa Birliği’ne uymak için daha sonra bir kere daha TTIP için değiştirmek zorunda kalabilir. Belki zamanı geldiğinde bunlar için geçiş süreleri alınarak, pratik çözümler düşünülebilir. TTIP’in Türkiye açısından aşamalı bir süreç olacağı anlaşılıyor. Ancak önemli konular değişmiyor her aşamada, yoğun olarak hayvancılık alanında yeni standartlara ve mevzuata uyum sorunuyla karşılaşılacak.

Ondan sonra tartışılacak konu ülke içindeki tarım destekleri. Gümrük Birliği aşamasında Ortak Tarım Politikasını uygulamak zorunda değiliz. Ancak daha önce de belirtildiği gibi Gümrük Birliği için Türkiye tarımsal desteklerini değiştirmek, yeniden ele almak zorunda kalacak. Ancak az sayıda ürün için bile olsa belli bir uyum, örneğin ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması gündeme gelebilir. Bu tekrar TTIP için de söz konusu olabilir. Çünkü Avrupa’daki destekler Amerika’ya göre daha yüksek. Bu yüzden onlardan indirim isteyecekler bu da Türkiye’ye yansıtacak.

Son olarak TTIP müzakereleri hakkında katıldığım bir görüşü paylaşmak isterim. TTIP’le ilgili tüm sorunlar Doha müzakereleri çerçevesinde de tartışılabilirdi. Bence bunu tercih etmemelerinin nedeni, Doha yuvarlak masa anlayışında çok taraflı bir müzakereydi. Uyulacak bütün kurallar bütün ülkelerin kabulü, onayıyla gerçekleşecekti. AB ve ABD müzakereler tıkandığında çözüm üretmeği tercih etmediler. Gelişmekte olan ülkeleri dışlamak için ikili bir müzakereyi tercih ettiler. Eğer AB ve ABD kendi ortak ticaret standartlarını, kurallarını oluşturabilirlerse, pazarlık güçleri artırmış olarak tekrar geri dönüp uluslararası çok taraflı anlaşmalarla kendi standartlarını, mevzuatlarını herkese kabul ettirecek bir taktik içindeler. Görüşüm bu yönde. Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

**Prof.Dr. Sübidey Togay:** Sayın Halis Akder'e çok teşekkür ediyoruz. Buyurun Sayın Hüsnü Bey .

## VI. TTIP VE HİZMETLER SEKTÖRÜ

**Hüsnü DİLEMRE**

Sağolun Hocam. Çok doğru tespitleri oldu sayın hocamın, özellikle son söylediğinden hareketle Halis Akder Hocamızın, gerçekten Doha turu akamete uğrayınca iki büyük güç bir araya geldiler ve aslında -sayın müsteşar yardımcımız Cemalettin Bey de üzerinde durdu- bir bakıma bu artık yeni kuralların diğer ülkelere empoze edilmesi haline gelecek. TTIP'in belki de en önemli, dünya ticareti açısından global ticaret açısından en önemli yansımaları oradaki kurallara uyumun artık, TPP'yi de buna eklersek, diğer ülkelerden de beklenecek olması. Dolayısıyla DTÖ'deki müzakerelerin daha da zorlaşması; işte bu yüzden Türkiye olarak biz, bu sene G20'nin başkanlığını yapıyor olmanın da verdiği güçle, bunu "ticaret bakanları toplantısı"na taşıyoruz. O yüzden Türkiye'nin taşıdığı konulardan bir tanesi bu, G20'nin gündemine aldığı konulardan biri de bu oldu. Bölgeselleşmenin, yeni bu büyük mega bölgeselleşmelerin dünya ticaretine etkilerinin incelenmesi, dünya ticaretinin liberalleşmeye etkilerinin incelenmesini gündeme aldık. Ve bunun bir yıl boyunca tartışılmasını istedik. O yüzden sayın hocalarımın yaptığı tespitler son derece doğru. Ben birkaç hususa değineceğim ondan sonra Türkiye'nin buradaki, TTIP'deki pozisyonu ile ilgili olarak çok kısa bazı şeylere eğilmek istiyorum.

Birincisi Sayın Hocam tarımsız TTIP olabilir mi diye bir argüman öne sürdü ve çok haklı olarak Türkiye açısından olabilir mi diye sordu. Kendisinin sunumundan da anladığımız üzere aslında böyle bir olasılık yok. TTIP bir bütün; tarımın da içinde olduğu, hizmetlerin de olduğu, diğer kuralların da olduğu bir bütün ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle Gümrük Birliğinde olduğu üzere, Ankara Anlaşması'nın ve Katma Protokol'ün elverdiği çok uzun süreli kademeli bir geçiş sürecine imkan vermeyecek. Dolayısıyla biz çalışmamızı ona göre yönlendiriyoruz. TTIP bir bütün ve bunun zorluğunu -Sayın Hocam da söylediler- hep beraber yaşayacağız. İkinci husus, hizmetlerdeki bir gümrük birliğinden söz ettik. Ben bunu bir önceki, bir başka platformda da dile getirmeye çalışmıştım. Aslında hizmetler konusunda bir gümrük birliğinden bahsetmek çok doğru bir terminoloji değil. GATS'a da baktığımızda, 5. maddede gümrük birliğinden bahsetmiyor; serbest ticaret anlaşmasından bahsediyor. Çünkü gümrük yok ki gümrük birliği olsun.

Hizmetlerde gümrük yok, gümrükten geçen bir şey yok. Oturduğunuz yerden hizmet veriyorsunuz başka bir yere. Dolayısıyla gümrük birliği değil bir serbest ticaret anlaşması, liberalleşmeden bahsetmek daha doğru olur. Sayın Sübidey Togan Hocam Meksika'dan, Kanada'dan -haklı olarak- NAFTA üyelerinden bahsetti. Türkiye açısından önemli bir-iki ülke daha var; bu TTIP'de bizimle beraber belki işbirliği yapabilecek, yapması umulan, gerçekten bu konuda çok çalışan Norveç ve İsviçre var. Çünkü EFTA ülkeleri AB ile beraber Avrupa Ekonomik Alanı'nın -ilk konuşmada değinmiştim- üyeleri. Avrupa Birliği, Avrupa Ekonomik Alanıyla bu ülkelerle bütünleşmiş yani aralarındaki entegrasyon çok ileri bir entegrasyon. Dolayısıyla TTIP'yi düşünürken, diğer ülkeleri düşünürken İsviçre ve Norveç'e de dikkat etmemiz gerekecek. Onlarda bu

konuda çalışıyorlar. Gerçekten de TTIP, bir mevzuat uyumu; bu bizim açımızdan da son derece önemli. Türkiye TTIP'nin bir parçası olmak için çabalarını sürdürüyor. Biz son iki yıldır bu konuda, sayın müsteşar yardımcımız Cemalettin Damlacı Bey'in Washington'da başlattığı girişimlerin devamını getirmeye çalışıyoruz. Sayın Bakanımız da, her iki Ekonomi Bakanımız da bu konuda çeşitli çalışmalarda bulunmuşlardı. Sonuç itibariyle yüksek düzeyde bir komite kuruldu, ABD ile Türkiye arasında. Yüksek düzeyli komitenin alt çalışma grupları var. Hizmetler bu gruplardan bir tanesi; çalışılıyor, çalışmaya da devam edeceğiz. Tarım ve diğer hususlar da var. Burada amaç, mevzuatların ortaya konması; her iki pazarda da, ABD ve Türkiye pazarında hizmetler konusunda açılım yapmanın önündeki engellerin tespiti ve bunların nasıl giderileceği. İşte nasıl giderileceği sorusunun cevabı bir STA olacak, bizim açımızdan. Benzer bir yöntemi Avrupa Birliği ile ABD de uygulamıştı. Onların da böyle bir komitesi oldu, bir yıl çalıştı, bizim programımızla aynı şekilde. Ve sonuçta o komitenin raporunun sonunda bütün bu engellerin giderilmesi ve ortak yatırımların, ticaretin artırılması için, entegrasyonun sağlanması için bir serbest ticaret anlaşması tavsiyesinde bulunuldu. Bizim de hedefimiz bu. Bu yüzden bu çalışmalara başladık; bu çalışmaları sürdüreceğiz. Ben bugün daha her şeyin de başındayken, ülkemizin taleplerinin veya bizden beklenecek taleplerin üzerinde durmak istemiyorum. Çünkü bunlar, pozisyonlarımız, kendi dinamikleriyle ortaya çıkar. Ama çok açıktır ki, Türkiye rekabetçi olduğu sektörlerde mutlaka talepkar olacaktır. Karşı taraf da bizden mevzuat uyumunda, mevzuatların daha açık olmasında talepkar olacaktır. Bunlar kendi müzakereleri başladığında zaten ortaya konacak şeyler. Şöyle bitirmek istiyorum; 2011 yılı itibariyle hizmetler konusunda Türkiye'de çok önemli bir aşama kaydedildi. O da, 2011'e kadar hizmetler konusunun işbirliği açısından, koordinasyon açısından resmi bir sahibi yokken, şimdi artık Ekonomi Bakanlığının kuruluşuyla uluslararası hizmetler müzakerelerinde Ekonomi Bakanlığı koordinatör görevini üstlendi, kanunumuzda bu var. Dolayısıyla o günden bu yana bizim en büyük kazancımız bu konuda Hazine Müsteşarlığında çalışan ekibin –ki onlar burada- Ekonomi Bakanlığında diğer çalışan arkadaşlarla bir araya gelmiş olmalarıdır. Böyle bir ekibin kazanılmış olması; çok tecrübeli bir ekibinin olması ve yetkilendirilmiş olmaları Türkiye'yi güçlü kılmaktadır. Son iki yılda bahsettiğim sinerji ile çok ciddi somut adımlar atıldı. Bunların en önemlisi –daha önce sözünü ettiğim- Merkez Bankası ve TÜİK'in veri toplamaya başlaması. Artık Türkiye'de böyle bir problemimiz yok. İstatistiki derleme çalışmaları yapılıyor. Arkadaşlarımız, hizmet sektörleri rekabet gücü analizi projesi başlattılar. Bunun sonuçlarını da şubat ayı veya mart ayında alacağız. Bizim uluslararası rekabet gücümüz ortaya çıkıyor. Hizmet ihracatına özel İhracatçı Birliği var artık; bu da arkadaşlarımız sayesinde, onların girişimleri sayesinde oldu. Dolayısıyla başvuracağımız, özel sektörün koordinasyonunu yapacak, nasıl devlette Ekonomi Bakanlığı müzakereler konusunda yetkili kılındıysa, özel sektörün koordinasyonunu da yapacak bir birim artık var. Arkadaşlarımız OECD'de hizmet ticareti kısıtlılık endeksi çalışmalarına katılıyorlar. Türkiye açısından da bu endeks hesaplanıyor; birçok alt sektör hesaplandı, devamı geliyor. Dolayısıyla hizmet ticareti kısıtlılığımızı, dünya ticaretinde nerede olduğumuzu OECD çalışmalarına katılarak görüyoruz. Son olarak da, Sayın Avrupa Birliği Bakanlığı Müsteşarımız buradalar, kendileri mutlaka bilgi verecektir, AB Bakanlığında AB müktesebatıyla uyumlaştırma konusunda, 3 no'lu İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi faslı açılış kriteri olan ulusal strateji hazırlanması başlıklı iki yıl sürecek bir proje hazırlanıyor. Dolayısıyla Türkiye'de hizmetler konusunda çok ciddi çalışmalar, çok ileri çalışmalar, son dönemde

yapılıyor. Bunların sonucunda mutlaka hem akademik çevreler, hem iş çevreleri, hem biz, kamu otoriteleri, birlikte daha fazla üreteceğiz. Daha rekabetçi bir ortamı ekonomimizde sağlayabileceğiz ve bu da ekonomimize bir kazanç olacaktır. Ben bu duygularla sözlerime son veriyorum. Çok teşekkür ediyorum.

**Prof.Dr. Sübidey Togan:** Sayın Hüsni Bey'e çok teşekkür ediyoruz. Buyurun Sayın Servet Bey.

## VII. TTIP VE KAMU ALIMLARI

**Dr. Servet ALYANAK**

Sayın Müsteşarımıza teşekkürleri için teşekkür ederiz hoş geldiniz diyorum. Bir de benim üzerimde çok ciddi emekleri olan Sayın Tuğrul Arat hocamıza da hoş geldiniz diyorum ayrıca. Yani onun emekleri hiçbir zaman unutulmaz benim açımdan, öyle söyleyeyim.

Şimdi, konuşmamın ilk kısmında biz kamu alımlarının gümrük birliğine dahil edilmesi sürecine değindik. Bu kısımda ise TTIP kapsamında Türkiye'nin kamu alımları yönünden konumunu ele alacağız. TTIP kapsamında, Avrupa Birliği ve ABD arasında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kamu alımları anlaşması kapsamında yürüyen bir müzakere süreci var aslında. Ve onlar kendi aralarında kamu ihale piyasalarını birbirlerine karşı Dünya Ticaret Örgütü'nün Kamu Alımları Anlaşması kapsamında açmışlar. Şimdi ben Dünya Ticaret Örgütü Kamu Alımları Anlaşması noktasında birkaç değinmede bulunacağım. Çünkü dünya ticari sisteminde, kamu ihale mevzuatının serbestleştirilmesi noktasındaki en önemli uluslararası metin. Bu metin arkadaşlar, DTÖ kapsamında biliyorsunuz DTÖ Anlaşması eklerinde GATT, GATS ve TRIPS var. Bunlar DTÖ üyesi bütün ülkeler açısından bağlayıcı nitelik arz eden anlaşmalar. Fakat Kamu Alımları Anlaşması, DTÖ çerçevesi içerisinde imzalanan ve kurucu anlaşmanın 4 no'lu eki olan bu anlaşma "plurilateral", çoklu bir ticari anlaşma; yani "multilateral" değil, diğer demin saydığım GATT, GATS gibi değil. Bağlayıcılığı sadece üye olan, bu anlaşmaya taraf olan -üye olan demeyelim- bu anlaşmaya taraf olan ülkeleri, DTÖ üyesi ülkeleri bağlar. Türkiye bu anlaşmaya taraf değil; gözlemci statüsünde. Ve biz mütemadiyen, ben Kamu İhale Kurumu'ndayken o toplantılara katılıyordum, Cenevre'deki DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasına. 2014 yılı içerisinde de çok önemli bir gelişme oldu. DTÖ Kamu Alımları Anlaşması yenilendi ve yeni metin Nisan 2014 tarihi itibarıyla yürürlüğe girdi. Hatta biz geçen hafta Sübidey Hocamla biz Floransa'da Avrupa Üniversitesi Enstitüsü'nde, DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasının özellikle Amerika Birleşik Devletleri Avrupa Birliği boyutundaki tartışmalarını canlı görme imkanımız oldu orada. Akademisyenler katılmıştı bu platforma ve DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasının taraf ülkelerini arttırmaya yönelik ciddi bir çalışma içerisinde olduğunu gördük, müşahede ettik DTÖ'nün ve özellikle ABD ve Avrupa Birliği tarafının. Hatta bizim açımızdan da, bize de böyle bir tavsiyeleri oldu.

Ben kendi açımdan konuyu şöyle değerlendiriyorum. DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasına Türkiye'nin taraf olmasının şöyle neticeleri olur. Biz TTIP kapsamında bu şekilde ABD ve Avrupa Birliği'nin kamu ihale piyasasına girmiş olma fırsatını bulacağız; yani o da ancak DTÖ Kamu Alımları Anlaşması kapsamında kalan ihaleler ve o kapsamda kalan idareler açısından söz konusu. Çünkü bu anlaşma bütün kamu alımlarına serbest girişi sağlamıyor. Yani o taraf olan ülkelerin bütün düzenlediği idarelerin düzenlediği kamu ihalelerine serbestçe giriş imkânını sağlamıyor. Sadece anlaşmada belirtilen idareler, belirtilen sektör ve belirtilen ihalelerle ilgili olarak ancak kamu ihalelerine katılım söz konusu olabilir. Ki bu sayede, eğer Türkiye

taraf olursa DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasına, bu şekilde TTIP kapsamında kamu ihalelerine katılım imkanı olacak; hem ABD'nin hem AB üyesi ülkelerin idarelerinin düzenleyeceği ihalelere bizim Türk firmalarının katılım imkanı söz konusu olacak. Fakat şu da unutulmamalıdır ki onların da bizim düzenleyeceğimiz kamu ihalelerimize katılımı söz konusu olacak. Ama demin de ifade ettiğim gibi, bu konuda ciddi bir çalışma yapmak gerekiyor. Hangi sektörlere, acaba bizim DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasına taraf olmamız halinde, hangi kamu sektöründeki ihalelere bizim bir karşılıklı serbestleştirmeye gitmemizin faydalı olacağına ilişkin henüz maalesef kapsamlı bir analizimiz yok. Ama görünen o ki bizim mal alım ihalelerinde çok fazla bir sıkıntımız olmaz. Çünkü gümrük birliği kapsamında kısmen belli bazı uyumlaştırma çalışmalarımız olması nedeniyle Avrupa Birliği'yle, mal alım ihaleleriyle ilgili çok fazla bir sıkıntı yaşamayız. Ama hizmet alım ihalelerinde, demin o oturumun ilk kısmında ifade ettiğim üzere, bizim işte yapım veya hizmet alım ihalesini alan firmamızın teknik personelinin Avrupa Birliği üyesi ülkelere götürmesi, orada iş kurma ve serbest dolaşım imkanlarının onlara da açılması imkanının sağlanmış olması lazımdır ki, o zaman hizmet alım ihalelerinde, yapım işi ihalelerinde bizim orada bir serbestleştirmeden faydalanabilmemiz söz konusu olabilsin. Ben bu açıdan, DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasına ülkemizin taraf olmasının böyle bir faydasının olacağını düşünüyorum. Fakat bununla ilgili olarak –demin de ifade ettiğim üzere- ciddi bir sektörel bazda bir analiz yapmaya acilen ihtiyacımız var. Eğer ki 2017 tarihi itibarıyla TTIP'in ABD ve AB arasında yürürlüğe gireceği bekleniyorsa, öyle bir hesap söz konusu olacaksa, bizim de 2017'den önce DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasına taraf olmamıza ilişkin bir altyapı çalışmasının yapılmasını faydalı görüyorum. Şu anda DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasına bir Ürdün taraf, İsrail taraf, düşünün. Yani Ürdün gibi bir ülke taraf olabilmişken, bizim de hayli hayli bana göre taraf olabilme ve dolayısıyla ABD kamu ihale piyasasına ve AB'nin kamu ihale piyasasına girebilme imkanımız olur. Şu anda, düşünün biz Avrupa Birliği'yle katılım müzakereleri yapıyoruz, gümrük birliğimiz var, fakat biz onların kamu ihalelerine giremiyoruz. Bizim Türk firmaları giremiyor, öyle bir sıkıntımız var. Fakat DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasına taraf olursak, bu şekilde girebilme imkanımız olacak. Ben bu şekilde sözlerimi bitiriyorum ve teşekkür ediyorum bütün katılımcılara.

**Prof.Dr. Sübidey Togan:** Sayın Servet Bey'e çok teşekkür ediyoruz. Buyurun Sayın Cemalettin Bey.

## VIII. TÜRKİYE VE TTIP

**Cemalettin DAMLACI**

Teşekkür ederim. Ben de Sayın Müsteşarıma ve Sayın Tuğrul Arat Hocama hoş geldiniz diyorum, saygılarımı sunuyorum.

Öncelikle menşe konusuna değinmek istiyorum. Gümrük Birliği Kararının 16. maddesine yani serbest ticaret anlaşmalarının ülkemiz tarafından üstlenilmesini öngören maddeye göre, yapacağımız anlaşmalardaki menşei kurallarının Avrupa Birliği'nin o ülkeyle yaptığı anlaşmanın ekindeki menşei kurallarıyla tıpa tıpa aynı olması gerekmektedir. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'yle yapacağımız anlaşmanın da menşei kuralları, AB ile ABD arasındaki menşei kuralı ne ise, kesinlikle aynı olacak. Yani bazı ürünler ve sektörler için bir esneklik ya da daha sıkı menşe kuralları söz konusu olamayacaktır.

Diğer bir husus da Andorra ve San Marino'nun AB'nin STA'larındaki durumudur. Avrupa Birliği'nin Andorra ve San Marino ile de gümrük birliği ve Avrupa Birliği ilk başta yapmış olduğu anlaşmalarda, bu anlaşmanın bu ülkeleri de kapsadığını hükme bağlamıştır. Bu suretle bu iki ülke AB'nin STA'larından otomatik olarak yararlanmışlardır. Daha sonra, AB bu hususu menşei kurallarıyla ilgili protokole aktarmıştır. Bu kapsamda, AB'nin STA'ları ekindeki menşei protokollerinde bu ülkeler menşei ürünlerin Avrupa Birliği menşei ürün muamelesi göreceği belirtilmiştir. Dolayısıyla menşei protokolleri üzerinden bu iki ülkenin STA'lardan otomatik olarak yararlanmaları sağlanmıştır. Şimdi burada Türkiye açısından iki tane seçenek var. Biz Amerika Birleşik Devletleri'yle STA müzakere sürecini Avrupa Birliği'nden sonra bitirdiğimiz durumda (ki genelde Türkiye STA müzakerelerine AB'den sonra başlamakta ve AB'nin ardından müzakereleri bitirebilmektedir), Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasındaki müzakereler sonuçlanana kadar, gümrük birliği kapsamında Türkiye menşei mallar ABD'ye ithal edilirken Avrupa Birliği menşei olarak kabul edilebilir. Diğer bir seçenek ise Türkiye menşei girdiler kullanılarak AB'de üretilen mallar çapraz menşe kümülasyonu kapsamında AB menşei muamelesi görebilir. Bu tür alternatifleri çeşitlendirebiliriz. Ama burada önemli olan husus bu tür alternatifler konusunda AB'nin güçlü bir destek vermesi ABD'nin de bu konuda esneklik göstermesidir. Her iki tarafın da bugüne kadar ki yaklaşımları böyle bir desteğin sağlanmasının zayıf bir ihtimal olduğunu gösteriyor.

Diğer taraftan biz Avrupa Birliği ile tarım ürünleri ve hizmetler alanında hatta kamu alımları alanında ticaretimizi nasıl geliştirebiliriz diye bakacak olursak, gerek gümrük birliği gerekse tam üyelik süreci çerçevesindeki yükümlülüklerimiz ve gelişmeler çerçevesinde karşı karşıya olduğumuz durumu şu şekilde analiz edebiliriz.

Türkiye-AB Gümrük Birliği asimetrik bir yapı içerdiğinden ve AB mevzuatına uyumu öngördüğünden mevcut uygulama altyapımızın tarımı ve hizmetleri, gümrük birliğine dahil etmeye imkan tanımadığını söyleyebiliriz. Gümrük Birliği Kararında tarım sektörü ile ilgili olarak

öncelikle Türkiye'nin mevzuat uyumunu gerçekleştirmesi ve bunun Ortaklık Konseyi tarafından teyid edilmesi öngörülmüyor. Bu hususun teyid edilmesi halinde tarım ürünlerinin gümrük birliğine dahil edilmesi söz konusudur. Ancak, 2013 ilerleme raporuna baktığımızda, Türkiye'nin tarım sektöründe geldiği nokta “genel olarak tarım ve kırsal kalkınma alanındaki hazırlıklar erken aşamada” ifadesi ile not ediliyor. Dolayısıyla biz bu noktada tarım ürünlerinin gümrük birliğine dahil edilmesini konuşacak durumda değiliz. Geriye ne kalıyor? AB ile tarım ürünleri ticaretindeki dar kapsamlı mevcut tercihli ticaret düzenlemesinin kapsamını genişletmek. Bu konuda da ciddi sıkıntılarımız var. Sayın Hocamın da belirttiği gibi, tercihli ticaretten fayda sağlayabilmemiz ve AB'ye ihracatta ürün güvenliği kriterlerini karşılayabilmemiz için sadece et, süt, hayvansal yan ürünlerin gıda güvenliği ile ilgili 2 milyar Avro yatırım yapmamız gerekiyor. Sonuç itibarıyla bu konudaki başarımız ve Türkiye'nin çıkarı Avrupa Birliği tarafından tarım ve kırsal kalkınma başlığının müzakerelere açılması, Türkiye'ye yeterli teknik ve finansal destek sağlanması ile olacaktır. Aksi takdirde tarımda tercihli ticaret anlaşmasının kapsamının genişletilmesi kağıt üzerinde bir kazanç gibi görünecek ancak ürün güvenliğini aşamadığımız noktada bu tavizleri kullanmamız mümkün olmayacaktır.

Bir başka önemli husus da, AB ile tarım, hizmetler ve kamu alımları alanında ticari ilişkilerin geliştirilmesinin ABD ile muhtemel bir STA müzakeresine katkısı olup olmayacağı konusudur. Türkiye Avrupa Birliği ile bu alanlardaki ticaretini serbestleştirirse bunun ABD ile muhtemel STA müzakere sürecine olumlu katkısı olur anlayışı ile bu husus dile getirilmektedir. Bu konuda genel resme baktığımızda Avrupa Birliği'nin diğer ülkelerle yapmış olduğu serbest ticaret anlaşmaları ile Türkiye'nin aynı ülkelerle yapmış olduğu serbest ticaret anlaşmalarında tarım ve diğer alanlardaki liberalizasyon düzeyinin maalesef Türkiye-AB gümrük birliğindeki liberalizasyon düzeyinden daha ileri olduğunu görmekteyiz. Hatta tarımı bir kenara bırakırsak sanayi ürünlerinde dahi gümrük birliğindeki serbestleşme düzeyi daha geridedir. Örneğin Avrupa Birliği ile olan gümrük birliğine demir çelik ürünleri dahil değildir (bu ürünlerin AB ile ticareti, bir tercihli ticaret anlaşması kapsamında yürütülmektedir). Buna karşılık bizim üçüncü ülkelerle yaptığımız bütün serbest ticaret anlaşmalarımızda demir çelik ürünleri serbest ticaret anlaşmasına dahildir. Burada dikkat etmemiz gereken husus üçüncü ülkelerle yaptığımız serbest ticaret anlaşması müzakerelerinde karşılıklı çıkar ve denge gözetiliyor. Özellikle tarım ürünlerinde ülkeler rekabet üstünlüklerine göre talep ve teklifte bulunuyorlar. Örneğin bir ülke patatesten taviz talep ederken tereyağında taviz teklif ediyor. Ancak Avrupa Birliği'yle müzakereye oturduğumuz zaman, Avrupa Birliği karşılıklı çıkar ve denge esasını gözetmek yerine gümrük birliğinin yarattığı asimetriyi ve tam üyelik sürecini bir koz olarak kullanmakta ve daha fazla talepkar bir tavır sergilemektedir. Bu yaklaşım ise Türkiye üzerinde isteksizliğe ve caydırıcılığa neden olarak müzakerelerin kesintiye uğramasına sebep olmaktadır. Bu örnekleri dikkate aldığımızda, ABD ile başlamayı planladığımız STA müzakerelerinde tarım, hizmetler ve kamu alımları alanlarında sağlayacağımız ilerlemelerin AB ile ilişkilerimizin gelişmesine katkı bulunacağını söyleyebiliriz. Sayın Müsteşar Yardımcımın da belirttiği gibi esasen son dönemde Güney Kore başta olmak üzere bazı STA ortaklarımızla hizmetlerin serbestleştirilmesi alanında önemli mesafeler kaydettik. Yani Türkiye bu konularda artık tecrübe sahibi olmaya başladı. Dolayısıyla ben öyle tahmin ediyorum ki, Amerika Birleşik Devletleri ile yürütülecek



STA süreci Avrupa Birliği ile olan ilişkilerimize destek verecektir. Benim sizlerle paylaşmak istediğim başka hususlar da var ama maalesef vakit kalmadı, Sayın Belgin hocam bir başka panelde bana yine fırsat verirse bu konuları da o zaman paylaşabilirim. Bana konuşma fırsatı verdiğiniz için tekrar teşekkür ediyorum.

**Prof.Dr. Sübidey Togan:** Sayın Cemalettin Bey'e çok teşekkür ediyoruz.

## Soru-Cevap Bölümü

**Prof.Dr. Sübidey TOĞAN:** Efendim, şimdi soru cevap kısmına geçiyoruz. Çok zamanımız yok. 10 dakika kadar olan süre içinde sorular varsa onları cevaplandırmaya çalışalım. Soru sormak isteyenler lütfen kendinizi tanıtır, sonra da soruyu kime yöneltiyorsanız onu belirtin. Buyurun.

**Soru 1. Önder KARAGÖZLÜ:** Teşekkürler. Avrupa Birliği alanında lisansüstü öğrencisiyim. Benim öğrenmek istediğim, Türkiye - AB gümrük birliğinin yeniden ele alınmasına ilişkin müzakere süreci hakkında. Gümrük birliğinden kaynaklanan sorunların giderilmesine yönelik Türkiye'nin bazı talepleri var. Örneğin, Avrupa Birliği'nin diğer ülkelerle yaptığı STA'lar; müzakerelerde yerimizin olmaması nedeniyle, Türkiye açısından ticari kayıplara, etkinlik kayıplarına neden oluyor. Görünen o ki, Avrupa Birliği bizim kayıplarımıza ilişkin kaygı taşıyor. Böyleyken, gümrük birliğinin yeniden müzakere edilmesi sürecinde Türkiye'nin istediğini alması karşılığında öne sürebileceği, karşı tarafı ikna etmek üzere elinde bir kozu var mı? Çok somut cevaplar alabilirsem memnun olurum. Teşekkürler.

**Prof.Dr. Sübidey TOĞAN:** Hüsnü Bey'den başlayalım. Ondan sonra da belki Cemalettin Bey soruyu cevaplandırabilir.

**Hüsnü DİLEMRE:** Sesim geliyordur herhalde. Şöyle söyleyeyim. Yani, tabii bu bir müzakere süreci ama Türkiye'nin bir hedefi var. Türkiye, Avrupa Birliği'nin üyesi olmak istiyor, Avrupa Birliği üyesi olmak istiyor. Dolayısıyla bütün bu söylediklerinize yaklaşımımız bizim daima pozitif oldu şimdiye kadar; bundan sonra da öyle olacak. Şimdi bizim, sizin de söylediğiniz gibi, iki sorunumuz var. STA'ların karar mekanizmaları, müzakereleri esnasında Türkiye için yok. Bu tamamen karar alma mekanizmalarının dışında olmamızdan kaynaklanıyor. Biz, karar alma mekanizmalarının dışında tutulmamamız gerektiğini, buna bir çözüm bulunmasını özellikle son dönemde daha yüksek perdeden söylüyoruz. Çünkü bugün 2014 itibarıyla gerek tarım, gerek hizmetler, gerek kamu alımlarında bir açılım yapacaksak bunlar gümrük birliğinin mevcut sorunlarına ek olmamalı. Bunlarda yapılacak herhangi bir açılım yeni sorunları ortaya çıkartmamalı. Bunun yerine STA'lara karar verirken veya diğer, gümrük birliğini doğrudan ilgilendiren alanlarda karar alma mekanizmalarına katılmamızın çözümlenmesini istiyoruz. Bununla ilgili olumlu bir adım olma olasılığı büyük. Bizim aldığımız duyumlara göre Mart ayına kadar bir gelişme olacak. Özellikle Türkiye'nin hedeflediği Ticaret Politikası Komitesi (Trade Policy Committee)'nde Türkiye'nin bir şekilde görüşlerinin yansıtılması için herhalde bir yöntem geliştireceğiz. Bununla ilgili olarak önümüzdeki dönemde yapılacak görüşmeler önemli. Bunlar yapıldıktan sonra, biz tarım, hizmetler ve kamu alımlarında müzakerelere başlayacağımızı söyledik. Sizin söylediğinizin karşılığı olarak, yani bu olmadan bunlara başlamayacağımızı söyledik. Belki sorunuzun cevabı olarak bunu söyleyebilirim.

**Prof.Dr. Sübidey TOĞAN:** Sayın Hüsnü Bey, çok teşekkür ediyoruz. Buyurun Sayın Cemalettin Bey.

**Cemalettin DAMLACI:** AB ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve daha fazla serbestleştirilmesine ilişkin görüşmeler 28 Nisan'da yeniden başladı. Ve bu güne kadar hem teknik görüşmeler hem

de bakan/komiser seviyesinde görüşmeler yapıldı. Önümüzdeki ay bakan/komiser seviyesinde yineden bir araya gelinecek. Her iki taraf da bu sürece önem veriyor. Ama daha önceki konuşmamda da belirttiğim gibi, Avrupa Birliği bu görüşmelerde tarım, hizmetler ve kamu alımlarında yeni pazar açılımları elde etmeye odaklandı. Biz ne yapmak istiyoruz? Hem AB'nin beklentisine cevap verelim hem de Sayın Müsteşar Yardımcısının belirttiği gibi, gümrük birliğinde karşılaşılan sorunları çözelim istiyoruz. Yani AB'nin ve Türkiye'nin beklentilerini bir paket halinde ele alalım ve karşılıklı kabul edilebilir bir çözüme ulaşalım diyoruz. Ancak gümrük birliğinde karşılaşılan sorunlar konusundaki isteğimiz karşısında Avrupa Birliği kalıcı bir çözüm önerisinde bulunmuyor. Karar alma mekanizmalarına oy hakkına sahip olarak katılma isteğimize tam üye olmadığımız gerekçeyle olumsuz yanıt veriyor. Sadece teknik komitelere katılımımızı sayısal olarak arttırabileceğini ifade ediyor. Vize konusunda ise Geri Kabul Anlaşması'nın tam olarak uygulamaya gireceği süreyi beklememizi istiyor. Ancak şu anda işadamları, sürücüler ve diğer bazı meslek gruplarının acil olarak vize konusunda bir serbestlik veya esneklik getirilmesine ihtiyaçları var. Diğer taraftan karayolu kotalarını ise gümrük birliği kapsamında görmüyor ve üye ülkeleri bu konuda tek tek ikna etmemiz gerektiğini ifade ediyor. Serbest ticaret anlaşmaları konusunda yaşamakta olduğumuz sorunun aşılması için ise çare olarak önerdiği "Turkey Clause" maddesinin de pratikte işe yaradığını gördük. Manzara bu. Dolayısıyla, Sayın Müsteşar Yardımcımın da belirttiği gibi bunları çözmeden AB ile yeni alanları gümrük birliğine dahil etmek yeni sorunlarla karşı karşıya kalmayı kabul etmek demektir. Bu sorunları aşmanın tek çözümü tam üyeliktir. Tam üyelik konusundaki AB'nin bugünkü yaklaşımını da hepimiz biliyoruz.

**Sübidet TOGAN:** Son bir soru alalım. Çok az zamanımız var.

**Soru 2. Emin DEMİRTAŞ:** Merhabalar, Emin Demirtaş, Ekonomi Bakanlığında çalışıyorum. Sorum Cemalettin Bey'e olacak, Sayın Müsteşarımıza. TTIP'yi ticaret ortaklığı perspektifinden değerlendirdiniz. Türkiye'ye gelen yabancı doğrudan yatırımlara ya da özel sektör kamu yatırımlarına etkisi neler olabilir? Yani anlaşmaya dahil olup olmamamız durumunda, özellikle olmamamız durumunda nasıl etkileyecektir bizi? Çünkü Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım olarak gelen yabancı sermayenin %70'i, Hüsnü Bey'in de belirttiği gibi Avrupa Birliği ülkelerinden gelmektedir bize, senede 12-13 milyar dolar geliyor. Son 12-13 senedir 130 milyar dolara yaklaştı yabancı doğrudan yatırım girişleri. TTIP'in Türkiye'nin yatırım potansiyeline etkisi ne olacaktır?

**Cevap**

**Cemalettin DAMLACI:** Aslında konuşmam sırasında bir nebze değindim. ABD ile ticari ve ekonomik ilişkilerimizin geliştirilmesi ister istemez karşılıklı yatırımların artması ile beraber üçüncü ülkelerden Türkiye'ye gelecek yatırımların da artmasına neden olacaktır. Nitekim şu ana kadar bizim, özellikle savunma sanayi sektöründe, ABD ile tamamlanmış ortak projelerimizin toplamı 8,5 milyar dolar. Şu anda devam etmekte olan ortak projelerin toplamı ise 30 milyar Dolar. Ve bunların bir kısmında yerli katkı şartı %60'a kadar çıkıyor. Yani bir taraftan yatırım geliyor, bir taraftan teknoloji transferi gerçekleşiyor. Ve en önemlisi piyasaya verilecek güven mesajı. Yani Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'yle yapacağı bir STA gerek iç piyasada gerekse uluslararası piyasada Türkiye'ye karşı bir güven ortamı oluşmasını sağlayacaktır. Bunun rakamsal boyutu-

nu ciddi bir analiz yapmadan dillendirmek doğru değil, ancak yatırımlarda bir artışa neden olacağını kesinlikle söyleyebiliriz. Teşekkürler.

**Soru 3: Prof.Dr. Tuğrul ARAT:** Önce ben kendimi tanıtayım. Tuğrul Arat, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, uluslararası hukuk ve uluslararası özel hukuk hocası olarak orada görev yapıyorum. Burada lisans öğrencileri var; yüksek lisans öğrencileri daha fazla, zannediyorum. İhtiyaçları var zannediyorum, demin soru soran arkadaşım da onu ima etti. Şunu bir kelimeyle dahi olsa cevaplandırmak mümkün müdür? Türkiye gümrük birliğinden yarar mı görmüştür, zarar mı? Bunu genel bir değerlendirme olarak, net bir şekilde cevaplandırmak mümkün gibi geliyor bana. Belki sayın başkan bunu tek kelimeyle cevaplandırabilir. Çünkü buna ihtiyacımız var. Bizim öğrencilerimiz açısından çok önemli ve bu konuyu araştıran, akademik çevreler dışındakiler için de çok önemli. Türkiye’de çalışma yapanlar, Türkiye zarar görmüştür varsayımından mı hareket edecek, yarar görmüştür varsayımından mı hareket edecek. Çünkü bu varsayım çalışma yöntemini değiştiriyor. Tek kelimeyle dahi olsa cevaplayabilir miyiz? Çok teşekkürler. Özür dilerim, sonradan böyle bir müdahale de bulunduğum için ama bir ihtiyacı karşılamak bakımından gerekli gördüm. Çok teşekkür ediyorum.

**Prof.Dr. Sübidey TOGAN:** Soru için çok teşekkür ediyorum. Türkiye gümrük birliğinden kesinlikle yarar görmüştür. Türkiye gümrük birliği öncesinde teknik engellerin eliminasyonu, rekabet politikaları, fikri ve sınai mülkiyet hakları, ve gümrüklerin modernleşmesi konularında deneyimi olmayan bir ülke konumunda idi. Gümrük birliği ile Türkiye bir taraftan sınai mallar ticaretinde gümrük vergilerini sıfırlarken, kota uygulamalarına son vermiş, diğer taraftan da teknik engellerin eliminasyonu, rekabet politikaları, fikri ve sınai mülkiyet hakları, ve gümrüklerin modernleşmesi konularında önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Artık Türk şirketleri dünyanın en başarılı AB şirketleriyle rekabet edebilmektedirler. Gümrük birliği öncesinde Türkiye de şüpheler vardı. Türkiye bunun altından kalkabilecek mi diye. Evet başardık. Soruyu cevaplandırırken biraz uzattım ama soruyu sorduğunuz için çok teşekkür ediyorum.

Panelimiz sona ermiştir. Müsaade ederseniz tüm katılanlar adına panelistlere, Sayın Müsteşarıma çok teşekkür etmek istiyorum Eğer uygun görürseniz alkışlayarak kendilerine teşekkürlerimiz sunalım.

### **Panele Katılan Konuşmacı Listesi**

- Prof. Dr. A.Halis AKDER** (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi- E)
- Dr. Servet ALYANAK** (Kamu Denetçiliği Kurumu)
- Cemalettin DAMLACI** (Ekonomi Bakanlığı, Müsteşar Yardımcısı -E)
- Hüsnü DİLEMRE** (Ekonomi Bakanlığı, Müsteşar Yardımcısı)
- Rauf Engin SOYSAL** (Büyükelçi, Avrupa Birliği Bakanlığı Müsteşarı)
- Prof. Dr. Sübidey TOGAN** (Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi)